

Tiina Saikko

Musiikkikasvatus ja dokumentaatio

Lasten, vanhempien ja työntekijöiden kokemuksia esikoulussa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Hyvinvointi ja toimintakyky

Opinnäytetyö

22.9.2014

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Tiina Saikko Musiikkikasvatus ja dokumentaatio. Lasten, vanhempien ja työntekijöiden kokemuksia esikoulussa. 51 sivua + 4 liitettä 22.9.2014
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja(t)	lehtori Seija Mäenpää lehtori Anna-Riitta Mäkitalo
<p>Opinnäytetyössäni tarkastelen päiväkodissa annettavaa musiikkikasvatusta ja musiikkikasvatuksen dokumentointia lasten, vanhempien sekä varhaiskasvattajien näkökulmista. Tutkimuskysymykseni ovat, miten musiikkikasvatus toteutuu päiväkodissa, miten sitä dokumentoidaan ja miten dokumentteja hyödynnetään. Opinnäytetyön aihe on saanut alkunsa Metropolia Ammattikorkeakoulun varhaiskasvatuksen dokumentointia käsittelevästä yhteistyöstä belgialaisen Arteveldehogeschoolin kanssa.</p> <p>Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus. Sen aineisto on kerätty puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilta. Haastattelut toteutettiin itähelsinkiläisen päiväkodin esikouluryhmässä maaliskuussa 2014. Haastatteluihin osallistui kaksi lasta, kaksi vanhempaa sekä kolme varhaiskasvattajaa. Jokaiselle vastaajaryhmälle oli omat haastattelukysymyksensä, joiden teemat koskivat päiväkodin musiikkikasvatuksen sisältöä ja välineistöä, päiväkodin toiminnan dokumentointia ja musiikkikasvatuksen dokumentointia, yhteistyötä päiväkodin ja perheiden välillä sekä dokumenttien osuutta tiedonvälityksessä. Aineisto on analysoitu teemoittain.</p> <p>Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat kokivat musiikin olevan tasavertainen osa päiväkodissa annettavaa varhaiskasvatusta. Musiikin rooli toiminnassa ei ollut korostetun suuri muttei myöskään kapea. Esiopetusryhmän työntekijöiden musiikkikasvatusosaaminen koettiin vahvaksi ja musiikkivälineistö riittäväksi. Musiikkikasvatusta dokumentoitiin vähemmän kuin muuta päiväkodin toimintaa. Työntekijät pitivät syynä tähän ennen kaikkea esiopetusryhmän haasteellisuutta, jonka vuoksi työntekijöillä ei ollut aikaa ja voimavaroja toteuttaa dokumentointia niin laajasti kuin he olisivat toivoneet. Musiikkikasvatuksen dokumentointiin lisähaasteen toi tekninen tallennusvälineistö, joka kaipaisi työntekijöiden mukaan päivitystä. Työntekijät kokivat dokumentoinnin olevan oleellinen osa varhaiskasvattajien työtä, mutta sitä ei pidetty ensisijaisena. Dokumentoinnilla saavutettavan vuorovaikutuksellisen sekä osallisuutta ja itsetuntoa vahvistavan hyödyn arvioitiin olevan toteutuessaan merkittävä. Vanhemmat pitivät dokumentointia mukavana lisänä musiikkikasvatuksessa. Sen arvioitiin aiheuttavan henkilökunnalle ylimääräistä työtä. Lapset kokivat päiväkodin musiikkikasvatuksen mieluiseksi. Siihen toivottiin kuitenkin monipuolisuutta ja runsaampaa dokumentointia.</p>	
Avainsanat	varhaiskasvatus musiikkikasvatus dokumentointi esiopetus

Author(s) Title Number of Pages Date	Tiina Saikko Music education and documentation. Experiences of children, parents and employees in preschool. 51 pages + 4 appendices 22 September 2014
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Seija Mäenpää, Senior Lecturer Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer
<p>The goal of this Bachelor's thesis was to examine early childhood music education and the documentation of music education from the perspectives of children, parents and early childhood educators. The research questions read as follows: how is music education carried out in day care centers; how is it documented; and finally how are documents utilized. The subject of the thesis has its origins in co-operation between Metropolia University of Applied Sciences and Belgian Arteveldehogeschool concerning the experiences of documentation in early childhood education.</p> <p>This thesis is a qualitative study. The material was collected through semi-structured focused interviews. The interviews were collected in a preschool group of a day care center in eastern Helsinki in March 2014. Interviews were executed with two children, two parents and three preschool educators. Each group had their own interview questions. The themes involved the early childhood music education methods and equipment, documentation of other preschool activities and music education, co-operation between day care center and families, as well as documentation as a tool in the exchange of information. The data were thematically analyzed.</p> <p>The data revealed that the interviewees felt that the music played an equal role among other activities in preschool. Music education skills of the employees in a preschool group were seen as strong and the equipment for music education sufficient. Music education was documented less than other preschool activities. Employees thought that the main reason for this was the challenging preschool group, which is why the workers did not have time and resources to implement the documentation as widely as they would have hoped. In the documentation of music education, outdated technical equipment brought an additional challenge. The employees considered the documentation as an essential part of early childhood educator's work, but it was not considered a priority. The interaction and strengthening of self-esteem through documentation was considered to be significant when achieved. Parents found the documentation to be a convenient addition to music education although it was estimated to cause extra work for the employees. The children felt the music education in the preschool was pleasant. They hoped, however, for versatility and abundant documentation.</p>	
Keywords	early childhood education music education documentation preschool

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lapsen musiikillinen kehitys 6–7-vuotiaana	2
2.1	Musiikin sisällölliset elementit	2
2.2	Musiikilliset työtavat	3
2.3	6–7-vuotiaan musiikilliset taidot	5
2.3.1	Laulamisen kehitys	6
2.3.2	Soittaminen, kuuntelutaito ja musiikkiliikunnallinen kehitys	8
3	Varhaiskasvatuksen musiikkikasvatus	10
3.1	Lapsella on oikeus taiteisiin	10
3.2	Varhaiskasvattajat musiikkikasvattajina	11
3.3	Musiikkikasvatuksen suunnittelu ja välineistö	12
4	Varhaiskasvatuksen dokumentointi	14
4.1	Raportoiva taltiointi	14
4.2	Pedagoginen dokumentointi	15
4.3	Luovan toiminnan dokumentointi	18
5	Tutkimuksen toteutus	19
5.1	Tutkimuskysymykset	20
5.2	Kohderyhmä	20
5.3	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	21
5.3.1	Teemahaastattelu	21
5.3.2	Lapsen haastattelemine	22
5.3.3	Haastatteluiden toteutus	23
5.4	Aineiston analyysi	24

6	Tulokset	25
6.1	Musiikkikasvatuksen toteutuminen suhteessa muuhun toimintaan	26
6.2	Musiikkikasvatuksen sisältö	27
6.3	Varhaiskasvattajien musiikillinen osaaminen	28
6.4	Musiikkikasvatusvälineistö	29
6.5	Lapsen mahdollisuus vaikuttaa musiikkikasvatukseen	30
6.6	Miten musiikkikasvatus ilmenee vanhemmille	31
6.7	Musiikkikasvatuksen dokumentointi	34
6.7.1	Dokumentoinnin keinot ja sisältö	34
6.7.2	Dokumentointivälineet	35
6.7.3	Dokumentoinnin muutos lyhyellä ja pitkällä aikavälillä	36
6.7.4	Dokumentoinnin merkitys	38
7	Johtopäätökset	42
8	Eettisyys ja luotettavuus	45
9	Pohdinta	47
	Lähteet	51
	Liitteet	
	Liite 1. Saatekirje vanhemmille	
	Liite 2. Vanhempien haastattelurunko	
	Liite 3. Lasten haastattelurunko	
	Liite 4. Työntekijöiden haastattelurunko	

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen laadusta puhutaan yhteiskunnassamme paljon, ja päivähoitoon liittyvää lainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Myös taidekasvatuksen määrä ja laatu on ajankohtainen keskustelun aihe. Opinnäytetyössäni selvitän, millaisia kokemuksia suomalaisella varhaiskasvatuskentällä on musiikkikasvatuksesta ja musiikkikasvatuksen dokumentoinnista sekä miten dokumentointia hyödynnetään. Aihevalintani taustalla on Metropolia Ammattikorkeakoulun varhaiskasvatuksen dokumentointiin liittyvä yhteistyö belgialaisen Arteveldehogeschoolin kanssa.

Varhaisiän musiikkikasvatus vaikuttaa lapsen koko persoonallisuuden muodostumiseen. Musiikkikasvatus on koko elämän läpi kulkeva prosessi, johon ensimmäiset musiikilliset virikkeet ja kokemukset jättävät ratkaisevasti jälkensä. (Hongisto-Åberg – Lindeberg-Piiroinen – Mäkinen 2001: 9.) Monelle suomalaiselle lapselle päiväkotikielinen on kasvuympäristönä monien vuosien ajan ennen kouluikää. Päiväkodeissa annettava taidekasvatus ja musiikkikasvatus voi siis vaikuttaa keskeisesti siihen, millainen lapsen musiikkisuhteesta muodostuu.

Varhaiskasvatuksen dokumentoinnista suomenkielistä kirjallisuutta ja tutkimusta on olemassa melko vähän. Reggio Emilia -pedagogiikan pohjalta kehittynyt pedagoginen dokumentointi on kuitenkin tavoittelemisen arvoinen toimintatapa myös suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Suurin osa alle kouluikäisistä suomalaislapsista viettää varhaislapsuutensa päivähoitossa. Pedagoginen dokumentointi on työväline, jolla lasten arkipäivien toimintaa, myös päiväkodeissa tapahtuvaa musiikkikasvatusta, voidaan tallentaa, arvioida ja kehittää. Se antaa kasvattajille mahdollisuuden palata lasten kanssa aiemmin tehtyyn ja koettuun. Lapset voivat arvioida omaa tekemistään ja omia tuotoksiaan, ja kasvattajat voivat havaintojensa kautta kehittää pedagogista työtä. Dokumentointi voi myös tukea työntekijöiden ja perheiden välistä vuorovaikutusta. Heinimaan (2011: 280) sanoin varhaiskasvatuksen dokumentointi on kuin työkalu, joka auttaa luovaa oppimisprosessia pysymään käynnissä.

Tässä opinnäytetyössäni tarkastelen musiikkikasvatusta ja sen dokumentointia koko varhaiskasvatuskentän yhteisenä tehtävänä. Haastattelen aiheeseen liittyen niin varhaiskasvattajia, lapsia kuin vanhempia.

2 Lapsen musiikillinen kehitys 6–7-vuotiaana

Vastasyntyneellä on kyky omaksua musiikkihavaintojensa pohjaksi mikä säveljärjestelmä tahansa. Se, minkä säveljärjestelmän lapsi omaksuu, perustuu hänen kasvuympäristöönsä. Länsimaissa akkulturoidutaan tonaaliseen duuri-mollijärjestelmään. Ilmiö on samankaltainen kuin äidinkielen oppiminen: myöhemmin, esimerkiksi aikuisiässä, uuden säveljärjestelmän syvällinen omaksuminen on hyvin vaikeaa. (Ahonen 2002: 50–51.)

2.1 Musiikin sisällölliset elementit

Musiikki koostuu sisällöllisesti kuudesta peruselementistä, jotka ovat dynamiikka, sointiväri, rytmi, melodia, harmonia ja muoto (Linnankivi – Tenkku – Urho 1994). Lapsi omaksuu dynamiikan eli musiikin voiman näistä ensimmäisenä. Dynaamiset vaihtelut antavat musiikille sen ilmeen: musiikki on hiljaista, voimakasta tai voimakkuudeltaan vaihtelevaa. Dynaamisten vaihteluiden havainnointi edistää kuunteluherkkyttä. Musiikkia kuunnellessa dynamiikka on usein se musiikin elementti, joka luo kuulijan kannalta musiikille sen tunnepitoisen sisällön. Myös sointiväri voi vaikuttaa dynamiikkaan. (Linnankivi ym. 1994: 43.) Kullakin äänellä on oma sointivärinsä ja jokaisella soittimella on oma luontainen sointinsa. Ääntä voidaan kuvailla esimerkiksi kirkkaaksi, vaaleaksi tai tummaksi. Jokaisen ihmisen ääni on yhtä yksilöllinen kuin käsiala. Kuulemansa laulajan, puhujan tai soittimen äänen voi tunnistaa sointivärin perusteella. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 30.)

Ahosen (2004: 90) mukaan rytmillä on perustavaa laatua oleva merkitys musiikin järjestäjänä. Musiikki tapahtuu ajassa, ja rytmi on musiikin aikaa ja kestoja organisoiva elementti. Se on mukana kaikissa musiikillisissa tapahtumissa joko säännöllisesti sykkivänä pulssina (engl. pulse, beat) tai epämääräisemmin virtaavana elementtinä. Musiikin rytmillä on alkuvoimainen, primitiivinen ja universaali luonne, jonka perimmäisenä lähtökohtana voidaan pitää kehon rytmejä, hengitystä, sydämen sykettä ja liikkeen rytmiä (Ahonen 2004: 91).

Melodiaa ei voida koskaan tarkastella irrallaan muista musiikin sisällöllisistä käsitteistä, sillä siihen liittyy aina myös rytmi, tietty sointiväri sekä dynaaminen luonne. Melodiat on jaettu länsimaisessa musiikkiperinteessä duuri- ja mollisävelkulkuihin, mutta 1900-luvulla melodian käsite on avartunut sisältämään myös perinteestä poikkeavia sävelasteikkojärjestelmiä, esimerkiksi bluesasteikon. (Linnankivi ym. 1994: 89.) Melodia

syntyy toisiaan seuraavista sävelistä, kun taas harmonialla tarkoitetaan yhtä aikaa soivien sävelten luomaa äänimaisemaa. Melodia saa aivan uudenlaisen luonteen, kun se yhdistetään sointuihin tai jos sen soinnutus muutetaan. Melodia ja harmonia liittyvät näin tiiviisti toisiinsa. Lapsen kyky erottaa ja tunnistaa sointuja eli harmoniaa kuulonvaraisesti kehittyä musiikillisista kyvyistä viimeisenä. (Linnankivi ym. 1994: 103.)

Musiikin muoto liittyy vahvasti musiikillisen ajattelukyvyn kehittymiseen. Muoto rakentuu musiikin eri elementtien, kuten alkusoitto, säkeistö, välisoitto ja kertosäe, välisistä jännitteistä ja keskinäisistä suhteista, ja jokainen sävellys toteuttaa omaa ainutkertaista muotorakennettaan. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 33; Linnankivi ym. 1994: 112.) Musiikin muodon kokemisella tarkoitetaan lapsen kykyä havainnoida kuulonvaraisia musiikin elementtejä ja muodostaa niistä ajatuksellisia muotorakenteita. Oma musiikin harjoittaminen, musiikillinen luova toiminta ja kuuntelu auttavat lasta kehittämään musiikillista ajattelua ja muodonhahmottamiskykyä. (Linnankivi ym. 1994: 112.)

2.2 Musiikilliset työtavat

Musiikillisilla työtavoilla tarkoitetaan kuuntelemista, laulamista, soittamista ja musiikkiliikuntaa eli niitä keinoja, joilla musiikki ilmenee tai joilla sitä voi ilmentää (Hongisto-Åberg ym. 2001; Ruokonen 2006: 13).

Kuunteleminen on keskeisessä roolissa kaikessa musiikillisessa toiminnassa. Musiikin tekemisen eri muodot, esimerkiksi improvisointi ja säveltäminen perustuvat aktiiviseen kuuntelemiseen. (Ahonen 2004: 109.) Kuunteleminen ja kuuleminen ovat kaksi eri taitoa. Kun ihminen *kuulee* jotakin, on kysymys passiivisesta tapahtumasta. *Kuunteleminen* sen sijaan edellyttää ihmiseltä omaa aktiivista keskittymistä ympärillä kuuluviin ääniin. Lapset elävät monenlaisten äänten täyttämässä maailmassa, jossa kuuloärsykeitä on kaikkialla. Musiikki lähtee kuitenkin hiljaisuudesta. Ilman hiljaisuutta ei ole ääntä, mutta hiljaisuuttakaan ei ole, jos ääni ei sitä katkaise. Jatkuva äänisaaste voi aiheuttaa kuuntelutaidon passivoitumista. Koska lapset syntyvät ja kasvavat maailmassa, joka on ääniä tulvillaan, heidän kuuntelutaitonsa kehittymistä on tuettava tietoisesti. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 90–91.)

Jokainen ihminen kokee kuulemansa musiikin omalla yksilöllisellä tavallaan, ja yksilön kokemus samasta musiikista voi vaihdella tilanne- ja aikasidonnaisesti. Kuuntelukokemukseen vaikuttavat kuunteluolosuhteet, kuuntelijan henkinen ja fyysinen

vireystila sekä aiemmat kuuntelukokemukset ja niiden perusteella muodostuneet käsitykset. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 93.) Kuuntelemalla musiikkia lapsi oppii valitsemaan ja arvioimaan musiikkia ja sen laatua. Kuunteleminen kehittää myös musiikin vastaanottokykyä, luovaa musiikillista ilmaisua ja ajattelua, musiikin tuntemusta sekä kuunteluvalmiuksien lisääntymistä, kun lapsi alkaa havaita kuulemastaan rytmiä, melodiaa, sointiväriä, harmoniaa, muotoa sekä dynaamisia vaihteluita. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 91; Linnankivi ym. 1994: 219.)

Laulaminen on yhteisöllinen musiikin ilmaisemisen muoto, joka luo tunnelmaa, yhdistää ihmisiä, antaa väylän ilmaista tunteita ja tukee yhteishengen luomisessa ja säilyttämisessä. Laulujen avulla omaksutaan oman maan kulttuuria sekä kieltä ja siirretään niitä sukupolvelta toiselle. Toisaalta laulujen kautta myös opitaan muista kulttuureista. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 106.) Tämän kaltainen musiikkiperinteen välittäminen on kuitenkin harvinaistunut, ja kodeissa lauletaan lasten kanssa entistä vähemmän (Piironen-Malmi – Strömberg 2008: 53; Linnankivi ym. 1994: 122). Tämän vuoksi koululla ja varhaiskasvatuksella on erityinen vastuu laulamisen taidon kehittämisestä, laulumateriaaliin perehdyttämisestä sekä ennen kaikkea laulamisen innon herättämisestä ja säilyttämisestä (Linnankivi ym. 1994: 122; Hongisto-Åberg ym. 2001: 106). Ihmisellä ja lapsella on luontainen halu käyttää ääntään itsensä ilmaisemiseen eikä sitä saisi tukahduttaa yksilön laulutaitoa tai -ääntä koskevilla harkitsemattomilla tai loukkaavilla kommentteilla. Lapsia tulisi rohkaista oman äänensä löytämiseen sekä sen rajojen ja erilaisten käyttötapojen kokeilemiseen. Laulaminen ja puhuminen ovat yhtä luonnollisia tapoja käyttää ääntä eikä kumpaankaan tarvita apuvälineitä. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 106.)

Oma ääni ja keho ovat lapsen ensimmäiset soittimet. Ne ovat jokaisen ulottuvilla ja käytettävissä periaatteessa milloin ja missä vain. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 116.) Kehosoittimien rinnalle tulevat rytmisoittimet, kuten rytmikapulat, marakas, triangeli, kulkuset, tamburiini ja kehärumpu. Rytmisoittimia seuraavat melodiasoittimet, esimerkiksi ksylofoni, kantele ja nokkahuilu. Lapset voivat myös tutustua vaativampiin melodiasoittimiin, kuten pianoon tai orkesterisoittimiin. Esimerkiksi pianoa on totuttu pitämään vain ohjaavan aikuisen soittimena, mutta lapsetkin voivat soittaa sitä ainakin improvisoiden, vaikka varsinaista soittotaitoa heillä ei vielä olisikaan. Se, että soittimet ovat musiikkikasvatuksessa käsin kosketeltavasti läsnä, antaa lapsille virikkeitä ja elämyksiä aivan toisella tavalla kuin soittimen kuvan katseleminen tai äänitteiden kuunteleminen. Soittaessaan lapsi oppii kuuntelemaan soittimien sointivärejä ja

tunnistamaan niitä, hallitsemaan motorisesti oikean soittotavan sekä käsittelemään soittimia kunnioittavasti. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 121–137.)

Musiikkiliikunta antaa jokaiselle ihmiselle keinon toteuttaa omaa musiikillista ilmaisuaan. Siinä tärkein instrumentti on oma keho. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 157.) Musiikkiliikunta, kehonrytmileikit sekä soittaminen kehittävät lapsen karkea- ja hienomotorisia taitoja. Kokonaisvaltaisen musiikkiliikunnan ja itseilmaisun kautta lapsi rakentaa kuvaa itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Myös musiikin opetuksessa on tehokkaampaa käyttää useita eri työtapoja ja aisteja. Monien työtapojen ja aistien yhdistäminen auttaa lasta keräämään tietoa parhaiten kehittyneen kommunikointikanavansa välityksellä. Useilla lapsilla se on liikeaisti. (Ruokonen 2001b: 143; Kokljuschkin 1997: 5.) Liike ja liikkuminen ovat siis hyvin käyttökelpoinen ja konkreettinen lähestymistapa musiikkiin. Erityisesti musiikkiliikunnalla voidaan motivoida kinesteettisiä ja vilkkaita lapsia. (Lamponen 1998: 46–47.)

Neljä peruselementtiä, joiden puitteissa liike toteutetaan, ovat tila, jossa liike tapahtuu, aika, jonka kuluessa liike tehdään tietyn pulssin sykkeessä, voima, joka liikkeen tuottamiseen tarvitaan sekä muoto, johon liike hahmottuu (Hongisto-Åberg ym. 2001: 155). Musiikkiliikunnan tavoitteena on kehittää lapsen rytmitajua, keskittymiskykyä, kuuntelutaitoja, reaktio- ja koordinaatiokykyä sekä kontaktinotto- ja kommunikointikykyä. Sen keinoin voidaan syventää musiikillisten perustekijöiden, kuten rytmin, melodian, tempon, harmonian ja dynamiikan hahmottamista. Toisaalta yhteiset liikunnalliset harjoitukset ja tanssit antavat tilaa luovuudelle ja vuorovaikutukselle. Esimerkiksi kansantanssit ilmentävät musiikkiliikunnan sosiaalista ulottuvuutta. Vapaassa, luovassa liikeilmaisussa yksilön musiikillinen kokemus ilmenee itse keksityssä ja tuotetussa liikkeessä. Säännönmukaiset koreografiat ja omalla keholla toteutetut rytmiharjoitukset opettavat kurinalaisuuteen ja keskittymiseen. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 156–157.)

2.3 6–7-vuotiaan musiikilliset taidot

Länsimaisen, tonaalisen säveljärjestelmän omaksuminen on laajasti ymmärrettyä koko elämän kestävä kehitysprosessi samoin kuin kielen oppiminen. Aktiivisin ja tärkein vaihe oppimisessa tapahtuu kuitenkin lapsuus- ja kouluiässä. Musiikillisen kehityksen alueella lasten yksilölliset erot voivat olla hyvinkin suuria. (Ahonen 2004: 84; Ruokonen 2001a: 123.) Ruokosen (2001a: 123) mukaan esikouluryhmään voi tulla jopa lapsi, jonka musiikillista kasvua on lähdettävä tukemaan kolmevuotiaan lapsen

musiikkikasvatuksellisin keinoin. Esikouluikäisen musiikkikasvatuksessa vahvistetaan aiemmin opittuja taitoja sekä tietoja, joiden pohjalta voidaan opetella ja omaksua uusia, laajempia ja vaativampia kokonaisuuksia (Hongisto-Åberg ym. 2001: 80).

Esikouluikäisen tunne-elämä saattaa ailahtella ja olla epävakaata. Lapsi on kiinnostunut eettisistä kysymyksistä, ja sääntöjen noudattaminen on hänelle tärkeää. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 50–51.) Lapsi leikkii ja harrastaa yhä enemmän kavereidensa kanssa ja hänen mielenkiintonsa suuntautuu kodin ulkopuoliseen maailmaan. Vaikka lapsi osaa toimia ryhmässä, hän tarvitsee myös yksilöllistä huomiointia sekä ajoittain tukea sääntöjen muistamisessa. Lapsi kokeilee rajojaan, harjoittelee kasvamista ja tarvitsee vielä aikaa vapaaseen leikkiin ohjatun toiminnan lisäksi. (Ojanen – Ritmala – Sivén – Vihunen – Vilén 2013: 170.) 6–7-vuotias kasvaa pituutta keskimäärin viisi senttimetriä ja paino lisääntyy noin 2500 grammaa vuodessa (Halme 2008: 14). Nopea kasvu voi aiheuttaa tilapäisiä vaikeuksia raajojen hallinnassa ja liikunnallisissa taidoissa, ja lapsi voi vaikuttaa levottomalta, vilkkaalta tai hätiköivältä. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 51.) Kun lapsi on tunne-elämältään ja motoriikaltaan ailahteleva, aikaisempiin myönteisiin musiikkikasvatuskokemuksiin tukeutuminen vahvistaa hänen minäkuvaansa (Hongisto-Åberg ym. 2001: 80).

2.3.1 Laulamisen kehitys

Lasten musiikillisia kykyjä ja niiden kehitystä arvioiva tutkimus on keskittynyt ennen kaikkea laulutaidon havainnoimiseen (Linnankivi ym. 1994: 15). Laulutaidon painottaminen tutkimuksissa on musiikinopetuksen kannalta tarkoituksenmukaista, sillä laulaminen on edelleen musiikinopetuksen yleisin toimintamuoto (Ahonen 2004: 84), ja myös päiväkotien musiikkikasvatusperinne on ”laulusalikeskeistä” (Lamponen 1998: 48).

Ahonen (2004: 84) jaottelee lasten laulamisen kehityksen kolmeen vaiheeseen, jotka ovat spontaanin laulun vaihe, jäljittelyvaihe ja tonaalisuuden omaksumisen vaihe. Spontaanilla laululla tarkoitetaan lapsen oma-aloitteisesti ilman aikuisen aloitetta tai ohjausta tuottamia lauluja, joita lapsi alkaa tuottaa noin 1–1,5 vuoden ikäisenä. Nämä laulut ovat yksinkertaisia hyräilyjä, joissa ei aluksi ole lainkaan sanoja, ja melodiat ovat vielä varsin vaatimattomia. Noin 2–3-vuotiaalla spontaanit laulut kasvavat entistä pidemmiksi. Laulut rakentuvat lyhyistä säkeistä, joissa samoja sanoja ja säveliä voidaan toistaa lukemattomia kertoja. Laulun lopettaminen tapahtuu ennakoimattomasti ja yllättäen. (Ahonen 2004: 85.)

Sponttanista laulusta siirrytään jäljittelyvaiheeseen. Tässä vaiheessa lapsi alkaa jäljitellä kuulemiaan kulttuuriin vakiintuneita, tyypillisiä lastenlauluja. Jäljittelmät sekoittuvat aluksi omiin spontaaneihin lauluihin, mutta ennen pitkää lastenlaulut syrjäyttävät lasten omat improvisaatiot. Yhtenä jäljittelyvaiheen tunnusmerkkinä voidaan pitää sitä, että lapsi kykenee yhteislauluun. Useimmat kolmevuotiaat leikkivät, laulavat ja tanssivat mielellään yhdessä, mutta he pystyvät sovittamaan äänensä yhteislauluun vain hyvin yksinkertaisissa melodioissa. Neljävuotiaan taidot ovat usein yhteislauluun paljon valmiimmat, vaikka päiväkotien yhteislauluihinperinteeseen kuuluvat leikit ja dramatisoinnit voivat tuottaa vaikeuksia lauluun keskittymisessä. Tässä iässä kuunnellaan ja opitaan nopeasti uusia lauluja. Viisivuotiaalla voi olla hallussaan jo laaja lastenlauluohjelmisto. (Ahonen 2004 86–87.)

Jäljittelyvaiheessa tapahtuu lapsen musiikillisen kehityksen yksi dramaattisimmista muutoksista, kun egosentrisestä musisoinnista siirrytään yhteiseen, yhteisön jakamaan musisointiin. Lapsi tulee tietoiseksi siitä, ettei laula vain itselleen vaan mukaan tulee kuulija, jonka kautta laulaminen saa uuden tietoisemmän ja jopa velvoittavamman luonteen. Tarve jäljitellä lauluja tarkasti oikein ja välttää virheitä voi saada lapsen kuuntelemaan suosikkilaulujaan entistä tarkemmin, mutta toisaalta myös laulamisen kynnys voi nousta. (Ahonen 2004: 88.)

Laulujen jäljitteleminen johtaa lopulta kulttuurissa vallitsevan säveljärjestelmän säännönmukaisuuksien oivaltamiseen. Tonaalisuuden vaiheessa laulun melodian hahmottamista alkaa ohjata kehittyvä ymmärrys (länsimaisessa musiikkikulttuurissa) tonaalisen säveljärjestelmän duuri- ja molliasteikoista. Lapsen ei enää tarvitse painaa laulujen melodioita mieleensä yksittäisinä sävelinä tai sävelkatkelmina, vaan hahmottamista auttaa laulussa vakiona pysyvä melodinen rakenne ja sävelasteikkohahmo. Samalla laulun sävelpuhtaus paranee ja säveltasojen vaihtelut säkeiden välillä vähenevät. Lapsi saavuttaa tämän kehitysvaiheen noin kuusivuotiaana, ja se jatkuu useita vuosia, jopa koko alakouluiän. Mitä vahvemmin tonaalisuus omaksutaan, sitä puhtaampaa laulusta tulee. Lasten ikä ja laulamisen sävelpuhtaus ovat vahvassa yhteydessä toisiinsa. Varttuessaan lapset oppivat laulamaan entistä tarkemmin. (Ahonen 2004: 88–89.)

Musiikki kehittää lapsessa sekä sanallisesti että sanattomasti ilmaistavia ajattelun ja kommunikoinnin alueita (Ruokonen 2001b: 142). Sanavarasto on esikouluikäisellä noin

14 000 sanan suuruinen. Kouluikään mennessä lapsi osaa kertoa jo hyvin yksityiskohtaisia kertomuksia ja määrittää kertomuksen subjektin, toiminnan kohteen ja aikajärjestyksen, mutta puhe voi olla vielä melko joustamatonta. Monimerkityksiset käsitteet, kuten ”sinisilmäinen” tai ”mustasukkainen” saattavat saada lapsen mielessä vain yksipuolisen, konkreettisen merkityksen. (Ojanen ym. 2013: 136–137.) Kielenkehitys on yhteydessä myös lapsen laululliseen kehitykseen, sillä laulaessa tekstin muistamisella ja ymmärtämisellä on oma merkityksensä (Ahonen 2004: 87, 90). Toisaalta varsinkin kansanlaulut valmistavat lasta myös puhutun kielen käyttöön. Erilaiset lorut ja yksinkertaiset melodiat ilmentävät puhutun kielen rytmiä ja melodiaa ja auttavat lasta hahmottamaan niitä. (Linnankivi ym. 1994: 126; Ruokonen 2001b: 142.)

2.3.2 Soittaminen, kuuntelutaito ja musiikkiliikunnallinen kehitys

Kuusivuotiaan lapsen hienomotoriikka ja koordinaatiokyky harjaantuvat esimerkiksi rakenteluleikeissä. Myös muovailu, piirtäminen ja askartelu kehittävät hienomotorisia taitoja. Lapsi oppii sitomaan kengännauhat ja kirjoittamaan oman nimensä sekä piirtämään geometrisia peruskuvioita ilman mallia. Myös tietokonepelien pelaaminen ja mekaanisten laitteiden käsittely vaativat silmän ja käden kehittyneitä koordinaatiota, liikkeiden hallintaa ja nopeaa reaktiokykyä. (Ojanen ym. 2013: 129–130; Hongisto-Åberg ym. 2001: 51.) Urheilusta ja liikunnasta tulee lapselle tärkeä osa elämää, mutta myös hienomotoriikkaan keskittyvät harrastukset kuten kuvataide- tai musiikkikoulu voivat muodostua lapselle läheisiksi (Ojanen ym. 2013: 129, 131). Esikouluikäinen lapsi on jo harjaantunut rytmisoitinten soittaja, ja hänen hienomotoriset taitonsa ovat riittävät esimerkiksi nokkahuilun, viisikielisen kanteleen, pianon tai muiden melodiasoitinten soiton opiskeluun. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 51, 81).

Musiikin kuuntelu kaikissa muodoissaan opastaa lasta eläytymään erilaisiin musiikin lajeihin ja löytämään niistä mieleisensä. Lapsen omia kiinnostuksen kohteita tukien kuusivuotiaalle lapselle voi tarjota myös elävän musiikin konserttielämyksiä. (Ruokonen 2009: 27.) Esikouluikäisten kiinnostusta musiikin lisäksi muihinkin taiteenaloihin voi hyödyntää moninaisissa tehtävissä esitysten toteuttamisessa ja erilaisten lavasteiden rakentamisessa. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 51, 81.) Konsertit ja juhlat, joita lapset pääsevät itse suunnittelemaan, harjaannuttavat pitkäjänteiseen taiteelliseen työskentelyyn ja antavat elämyksiä esteettisen prosessin eri vaiheista (Ruokonen 2009: 28). Turvallisessa olotilassa kuusivuotias lapsi pystyy esiintymään jopa yksin, mutta sen on oltava aina myös lapsen oman tahdon mukaista. Myönteiset esiintymiskokemukset

vahvistavat lapsen itsetuntoa ja parhaimmillaan rikastavat koko esiopetusryhmän sosiaalista ilmapiiriä. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 80; Ruokonen 2001b: 143.)

Kuusivuotiaalla on vahvat karkeamotoriset liikkumisen perustaidot ja hän osaa käyttää lihaksiaan monipuolisesti erilaisiin arkipäiväisiin toimintoihin. Lapsen päivään kuuluu fyysisiä leikkejä, juoksemista, hyppimistä, kiipeilyä ja tasapainoilua. (Ojanen ym. 2013: 128–129.) Ryhmässäliikuntaleikit ovat suosittuja, koska niihin sisältyy sekä yhdessä toimiminen että sääntöjen noudattaminen (Hongisto-Åberg ym. 2001: 51). Esikouluikäisellä on myös jo lajikohtaisia liikuntataitoja. Noin 5–6-vuotiaana lapsi oppii ajamaan polkupyörällä ilman apupyöriä. Samassa iässä opitaan luistelun ja hiihdon perustaidot. (Ojanen ym. 2013: 129–130.) Musiikkiliikuntaan lapsi soveltaa tietoisesti omaa musiikillista ja liikunnallista valmiustasoaan ja hahmottaa teoreettisia peruskäsitteitä liikkeen ja leikin kautta. Esikoululaisten musiikkiliikunta voi olla esimerkiksi improvisointia taustalla soivaa musiikkia kuunnellen ja ilmentäen. Liikkeen avulla voidaan myös konkretisoida laulun tai soitettun kappaleen muotorakenteita. Erilaiset laululeikit, piirileikit ja tanssit ovat lasten keskuudessa suosittuja. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 83.)

Esikoululainen opettelee lukemaan ja laskemaan yksinkertaisia tehtäviä sekä tuntemaan kellonaikoja ja ajan yksiköitä. Hän ymmärtää lukukäsitteitä ja on kiinnostunut numeroista ja kirjaimista. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 50; Ojanen ym. 2013: 136–137.) Lapsen luontaista kiinnostusta lukemista, kirjoittamista ja laskemista kohtaan voidaan hyödyntää musiikin teorian perusteiden leikinomaisessa opettelussa (Hongisto-Åberg ym. 2001: 80). Musiikkikasvatus edistää lapsen käsitteen muodostusta ja matemaattisia valmiuksia. Esimerkiksi äänen ominaisuuksien havainnointiin ja nimeämiseen liittyy paljon vertailua ja luokittelua. (Ruokonen 2001b: 142.) Esikoululainen ymmärtää kaikilla musiikillisen toiminnan alueilla tempoon, dynamiikkaan ja keston liittyviä peruskäsitteitä, tunnistaa nousevan, laskevan ja korkeutensa säilyttävän melodiakulun sekä pystyy omaksumaankin yksinkertaiset kirjalliset rytmimerkit, lukemaan niitä ja toimimaan niiden mukaan. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 82–83.)

3 Varhaiskasvatuksen musiikkikasvatus

Vuonna 2011 kunnallisessa ja yksityisessä päivähoitossa oli 227 000 1–6-vuotiasta lasta, mikä on lähes 63 prosenttia koko ikäryhmästä. Runsas puolet kaikista lapsista oli kokopäivähoitossa. Kunnallisessa päivähoitossa kokopäivähoidon osuus vuonna 2011 oli 80 prosenttia. (Säkkinen – Kuoppala 2012.) Opetusministeriön (2004) mukaan esiopetukseen osallistuu Suomessa yli 95 prosenttia esiopetusikäisistä lapsista. Päivähoitossa heidän osuutensa oli vuonna 2011 70 prosenttia (Säkkinen – Kuoppala 2012). Esiopetus ei ole päivähoitoa, mutta esiopetuksessa olevilla lapsilla on halutessaan mahdollisuus osallistua myös päivähoitoon (Opetusministeriö 2004). Lapset saattavat viettää päivähoitossa ja esiopetuksessa siis suurimman osan valveillaoloajastaan. Monien lasten ”päiväkotiura” on useiden vuosien mittainen ja hoitopäivä pituudeltaan aikuisen työpäivän verran, joten varhaiskasvattajilla on valtavasti mahdollisuuksia vaikuttaa myös lasten ensimmäisten vuosien musiikkikokemuksiin. (Lamponen 1998: 48; Ruokonen 2001a: 121.)

3.1 Lapsella on oikeus taiteisiin

Lapsen oikeus taide- ja kulttuurielämään, siten myös musiikkiin ja musiikkikasvatukseen, sisältyy Lasten oikeuksien sopimuksen 31 artiklaan (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989):

1. *Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.*
2. *Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoihimin.*

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005: 20) lapselle ominaisiksi toiminnan tavoiksi mainitaan leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen. Taiteelliset peruskokemukset muodostuvat musiikillisesta, kuvallisesta, tanssillisesta, draamallisesta sekä kädentaitoihin ja lastenkirjallisuuteen perustuvasta toiminnasta ja ilmaisemisesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 23).

Lapsen varhaiskasvatuksen sisällöt rakentuvat matemaattisten, luonnontieteellisten, historiallis-yhteiskunnallisten, eettisten, esteettisten ja uskonnollis-katsomuksellisten

orientaatioiden varaan. Musiikkikasvatuksessa korostuu ennen kaikkea esteettinen orientaatio. Se on orientaationa laaja ja monitahoinen ja avautuu kuuntelemisen, havaitsemisen, tuntemisen, luomisen, kuvittelun ja intuition kautta. Lapsille syntyy kauneuden, rytmin, melodian, harmonian, tyylin, jännityksen ja ilon sekä niiden vastakohtien myötä omakohtaisia aistikokemuksia ja tuntemuksia. Ihmisenä ja ihmisyyteen kasvamisen kannalta samastuminen on yksi orientaation tärkeä prosessi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 26–28.) Musiikillisten taitojen ja tietojen kehittymisen lisäksi varhaisiän musiikkikasvatus vaikuttaa kasvavan lapsen koko persoonallisuuden muotoutumiseen. Musiikkikasvatus on läpi elämän kulkeva prosessi, johon ratkaisevasti vaikuttavat lapsen varhaisvuosien musiikilliset virikkeet ja kokemukset. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 9.)

3.2 Varhaiskasvattajat musiikkikasvattajina

Varhaiskasvattajien tehtävänä on mahdollistaa lasten taiteellinen ilmaiseminen ja kokeminen jokaisen lapsen persoonallisia havaintoja sekä mieltymyksiä kunnioittaen. Varhaiskasvattaja ohjaa lasta taiteen tekemisen teknisissä taidoissa, mutta hänen rooliinsa kuuluu myös lapsen taiteellisen ilmaisun ja tuotosten dokumentointi sekä esittelytilaisuuksien järjestäminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 24.) Musiikkikasvatus kuuluu olennaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisältöihin, joten varhaiskasvattajilla on merkittävä vastuu suomalaisten lasten musiikkikasvatuksesta ja musiikillisen kehityksen tukemisesta (Ruokonen 2001a: 121; Hongisto-Åberg ym. 2001: 8).

Varhaisiän musiikkikasvatukseen voidaan lukea kuuluvaksi päiväkotien ja kerhojen musiikkikasvatus, alle kouluikäisten lasten soitonopetus, musiikkileikkikoulutoiminta sekä musisointi kodeissa. Varhaisiän musiikkikasvatuksen ensisijaisena tarkoituksena on herättää lapsen rakkaus musiikkia kohtaan. (Hongisto-Åberg ym. 2001: 9.) Varhaiskasvattajien tarjoamalla musiikkikasvatuksella tuetaan kotien kasvatustehtävää sekä tasoitetaan yksilöiden välisiä erilaisista taustoista johtuvia kokemuseroja (Ruokonen 2009: 22). Ruokosen (2001a: 121) sanoin ”perhe on musiikkikasvatuksellisesti parhaimmillaan lapsen kehto ja jatkuva kasvualusta”. Myöhemmin päivähoitossa, kerhossa ja esikoulussa sekä alkuopetuksessa toimivalla opettajalla tai kasvattajalla on Ruokosen mukaan ratkaiseva merkitys lapsen musiikillisen minuuden löytymisessä ja kehittämisessä.

3.3 Musiikkikasvatuksen suunnittelu ja välineistö

Musiikkikasvatusta monissa päiväkodeissa leimaa suunnittelemattomuus. Myöskään musiikkikasvatuksen tavoitteet eivät kohtaa aina todellisuutta. Varhaiskasvattajan tulee huolehtia siitä, että musiikin eri osa-alueet tulevat monipuolisesti huomioituiksi. Päiväkotien rikkautena musiikkikasvatuksessa on sekä mahdollisuuksien että perinteiden runsaus. (Lamponen 1998: 48, 50.)

Suunnittelu on osa laadukasta toteutusta, ja tavoitteiden asettaminen etukäteen antaa toiminnalle suunnan, jota kohti edetä. Tuntikohtaiset suunnitelmat ja niihin liittyvät tavoitteet voidaan miettiä tarkasti, mikä on musiikkikasvattajalle varma tapa toimia, vaikka jättääkin tilaa luovuudelle melko vähän. Kasvattaja voivat sitoa myös organisaation asettamat tavoitteet sekä vanhempien odotukset, joiden myötä aiheiden valinta jää helposti perinteiseksi ja lasten mielenkiinnonkohteita on vaikeampaa saada mukaan. Päiväkodin musiikkikasvatuksen suunnittelu vaatii suurempia linjoja ja pidempiä, kuukausien tai toimintakausien pituisia ajanjaksoja tavoitteiden asettamiselle. Ennakkosuunnitelmien perusteella kasvattaja myös näkee, mitkä musiikin osa-alueet toiminnassa painottuvat. Tiettyjen osa-alueiden korostaminen voi olla kohderyhmän mukaisesti myös perusteltua, mutta samojen toimintatapojen liiallinen toisto voi toisaalta köyhdyttää musiikkikasvatuksen sisältöä. Suunnitelmallisesti toteutetussa musiikkikasvatuksessa kaikki musiikin osa-alueet ehditään käymään läpi erilaisia toimintatapoja hyödyntäen ja lopputuloksena on suuri kokonaisuus, jopa esitys, joka sisältää monentyylistä sekä monin eri tavoin ilmenevää musiikkia. (Lamponen 1998: 50–51; Hongisto-Åberg ym. 2001: 172–174, 181.)

Mitä vanhemmiksi lapset tulevat, sitä selvemmin musiikkikasvatuksessa ja toiminnan suunnittelussa korostuvat myös tyttöjen ja poikien väliset erot. 3–4-vuotiaille lapsille sopii vielä sama ohjelma sukupuolesta riippumatta, mutta 5–6-vuotiaasta alkaen sukupuolten erot tulevat selvemmin esille. Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että pojat haluavat liikkua, soittaa ja tehdä isoja projekteja kokonaisvaltaisesti. Tytöt sen sijaan keskittyvät mielellään yhteen osa-alueeseen, jonka opettelevat hallitsemaan. (Lamponen 1998: 51.) Jokainen ryhmä on kuitenkin täynnä yksilöitä, joten musiikkikasvattajan tehtävä on paneutua ryhmänsä lasten kiinnostuksen kohteisiin ja suunnitella musiikkikasvatusta siten, että yksittäisillä lapsillakin on mahdollisuus vaikuttaa sen sisältöihin. Sitä kautta toiminta voidaan kokea merkitykselliseksi ja lapsille muodostuu positiivinen osaamisen, onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen kokemus. (Ruokonen 2001a: 136; Lamponen

1998: 51) Eläytyvään ja leikin kautta tapahtuvaan oppimiseen tulee lapsilta runsaasti ideoita, jotka rikastuttavat oppimisprosessia. Parhaimmillaan musiikkitoiminta kietoutuu lasten leikkimaailmaan ja inspiroituu sieltä. Musiikkitoiminnan laadukas suunnittelu vaatii varhaiskasvattajalta siis mielikuvitusta ja luovaa otetta. (Ruokonen 2001a: 136.) Lapsilähtöisesti suunniteltu toiminta motivoi lapsia myös jatkamaan musiikin parissa (Lamponen 1998: 52).

Musiikin toimintamuodot ovat sosiaalisia, ja yhteinen musisointi edistää hyvää ryhmähenkeä. Musiikkileikit ja musiikkiin liittyvät roolileikit, sadut, dramatisoinnit, sääntöleikit, yhteislaulu, piirileikit ja tanssit sekä kuvallinen ryhmä- ja yksilötyöskentely musiikkiin yhdistettynä tarjoavat musiikkikasvattajalle valtavan ammentamisen mahdollisuuden. Musiikin keinoin voidaan käsitellä eettisiä kysymyksiä ja tutustua erilaisiin kulttuureihin. Toisaalta musiikki on myös tapa vahvistaa omaa kulttuurista identiteettiä, johon voivat liittyä myös kulttuurille ominaisten juhlien musiikilliset perinteet. Musiikkikasvattajalla tulisikin olla hallussaan tietoisuus ja teoria musiikkiin liittyvän toiminnan kulttuurisesta ja ajallisesta kontekstista. Siten musiikkikasvatusessa voivat olla mukana lähes kaikki varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisällöt. (Ruokonen 2001a: 122, 135.)

Laadukas musiikkikasvatus vaatii päiväkodilta myös monipuolisen välineistön. Säestyssoittimina siihen kuuluvat ainakin piano, kitara sekä lasten käytössä olevat viisikieliset kanteleet ja laattasoittimet malletteineen. Rytmisoittimistossa tulee olla erilaisia sointivärejä, kuten puiset rytmikapulat sekä metallisesti soivat triangelit ja helistimet. Kalvosoittimia edustavat erilaiset rummut. (Ruokonen 2001a: 139–140; Hongisto-Åberg ym. 2001: 139.) Musiikkiliikuntaa ja rytmikkaa varten tarvitaan riittävästi tilaa, jossa voidaan liikkua vapaasti ja käyttää myös esimerkiksi palloja, huiveja, vanteita ja naruja. Musiikin kuvallinen ilmaisu vaatii oman välineistönsä, ja dramatisoituja musiikkisatuja ja -leikkejä varten tarvitaan puvustoa sekä lavastusrekvisiittaa. (Ruokonen 2001a: 140.) Keskeisen osan auditiivista, hyvää musiikkiympäristöä muodostavat opettajan kattava laulu- ja loruvarasto sekä musiikin tuntemus. Päiväkodin kirjahyllystä tulisi löytyä lastenlaulukokoelmia, lorukirjoja, musiikkipedagogisia teoksia sekä äänitteitä. Kun materiaalia osaa laajasti ulkoa, musiikkikasvatusta voi liittää eri tilanteisiin spontaanisti soveltaen. (Ruokonen 2009: 29.)

Materiaali, jota musiikkikasvatuksessa voidaan hyödyntää, on siis todella moninaista, mutta samalla on tärkeää muistaa, että oma ääni ja keho ovat jokaisen ihmisen

ensimmäiset ja tärkeimmät instrumentit, jotka kulkevat mukana kaikkialla eivätkä aiheuta kustannuksia tai erityisjärjestelyitä. Musiikkitoimintaa voi toteuttaa kehosoitimilla ja laulamalla myös ilman tarkkoja ja suuria etukäteisvalmisteluita. (Ruokonen 2001a: 139–140.)

4 Varhaiskasvatuksen dokumentointi

Esteettiselle orientaatiolle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005) on ominaista kokemuksellisuus ja elämyksellisyys, hetkeen tarttuminen, improvisointi, kokeellisuus, ilo sekä oppiminen luovalla ja yksilöllisellä tavalla. Taito- ja taideaineiden yhdistäminen toisiinsa sekä varhaiskasvatuksen muihin orientaatioihin on luontevaa. Siten eri osa-alueista muodostuu oppijoille henkilökohtaisesti mielekkäitä ja puhuttelevia kokonaisuuksia. Taito- ja taideaineille on ominaista, että oppiminen, kasvu ja kehitys verhoutuvat visuaalisten lopputulosten taakse. Valmiit työt eivät useinkaan tuo näkyviin työskentelyn merkittävintä elementtiä eli prosessia, jonka aikana elämykset ja oppiminen tapahtuvat. Varsinkin pienten lasten työn tuloksista ei välttämättä ilmene se aika, paneutuminen, keskittyminen, keskustelut ja oivallukset, joita työskentelyn aikana on koettu. Toisaalta esteettiselle orientaatiolle on tyypillistä myös, ettei näkyvää tai toistettavaa lopputulosta synny välttämättä ollenkaan. Tällöin on vaarana, että koko työskentely- ja oppimisprosessi hämärtyy ja lopulta katoaa muistista aivan kuin sitä ei olisi ollutkaan. (Rintakorpi 2009: 84–85.)

4.1 Raportoiva taltiointi

Dokumentoinnin ensimmäinen askel otetaan, kun päiväkodin toimintaa aletaan havainnoida ja tallentaa tarkoituksena koota muistoja sekä näyttää esimerkiksi vanhemmille, mitä lapset päiväkodissa tekevät (Rintakorpi 2009: 85). Heinimaan (2004) mukaan varhaiskasvattajat pyrkivät yhä useammin taltioimaan päiväkodin tapahtumia valokuvien ja havaintomuistiinpanoin. Lasten henkilökohtaisiin kansioihin, niin sanottuihin kasvunkansioihin, on myös tavallisesti kerätty lasten piirustuksia sekä valokuvia tärkeistä päiväkodin tapahtumista. Niiden yhteyteen on huolellisesti kirjoitettu lasten omin sanoin kertomat tulkinnat kuvista ja tilanteista. Heinimaan mukaan tämä kaikki kertoo kasvattajien pyrkimyksestä tehdä näkyväksi päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa sekä lapsen kasvun tukemista ja seurantaa, mikä on erittäin tärkeää ja arvokasta. Tämänkaltainen arkistointi on luonteeltaan raportoivaa. Raportoiva taltiointi on

ensimmäinen askel kohti lapsen persoonallisuuden näkemistä ja tunnustamista, sillä lapset muuttuvat tärkeiksi, jos aikuiset näkevät heidät. (Heinimaa 2004; Rintakorpi 2009: 85.)

Varhaiskasvattajat keräävät muistoja ja kokoavat yhteistä historiaa, jonka avulla voidaan palauttaa mieleen aiempia kokemuksia ja elämyksiä. Kaikella tällä on merkitystä lapsen identiteetin kehittymisen kannalta, mutta sillä on vaikutuksensa myös päiväkodin, opettajien ja vanhempien väliseen suhteeseen. (Heinimaa 2004.) Raportoivan taltioinnin kautta varhaiskasvatusta voidaan tehdä näkyväksi koko varhaiskasvatusyhteisölle, kodeille ja mahdollisesti muille kuntalaisille esimerkiksi julkisten näyttelyiden muodossa. Raportoiva taltiointi on keino, joka auttaa kokoamaan yhteistä historiaa sekä avaamaan yhteisön varhaiskasvatuksen ulkopuolisen tarkastelun kohteeksi. (Rintakorpi 2009: 85.)

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on työmenetelmä ja ajattelutapa, jota on kehitetty pohjoisitalialaisessa Reggio Emilian kaupungissa kymmeniä vuosia (Heinimaa 2004). Reggiolaisessa pedagogiikassa on kysymys lasta kunnioittavasta ja kuuntelevasta suhtautumistavasta, jossa oppiminen perustuu lasten, varhaiskasvattajien, vanhempien ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen (Heinimaa 2011: 277).

Raportoivasta taltioinnista varsinaiseen pedagogiseen dokumentointiin päästään, kun elettyjä prosesseja ryhdytään dokumenttien avulla refleктоimaan niin kasvattajan, lapsen kuin vanhempienkin näkökulmasta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on selvittää lasten oppimisstrategioita ja opettajien opetustapoja. Näin voidaan havaita, mikä on kullekin lapselle ominainen tapa työskennellä ja hankkia tietoa. Dokumenttien avulla voidaan hahmotella näkyviin koko työskentelyn kaari: mitä ryhdyttiin tekemään, mitä keksittiin, mistä nautittiin, mikä oli haasteellista ja mihin tämä kaikki johti? (Rintakorpi 2009: 85–86; Heinimaa 2011: 280.) Dokumenttien kautta kasvattaja voi kysyä myös itseltään, mihin suuntaan prosessi on etenemässä, miten lasta voisi tukea, millaisia virheitä prosessin aikana on tehty, mitä ja miten olisi voitu tehdä toisin. Dokumentointi ei välttämättä anna tähän kaikkeen vastauksia, mutta auttaa suhtautumaan omaan työhön kriittisesti ja kehittämään sitä. (Wallin 2000: 127–128.) Toimintaa tarkastellaan monella eri tasolla, myös lasten kanssa palaten aiemmin toteutettuun, sen arviointiin ja itsearviointiin. Kasvattaja voi muokata omaa toimintaansa ja suunnata toiminnan tavoitteita, sisältöjä ja menetelmiä lapsilähtöisesti siihen, mitä lapset haluavat oppia, sen

sijaan, että miettisi, mitä hän kasvattajana itse haluaa opettaa. (Heinimaa 2011 280, Rintakorpi 2009: 86.)

Gandini kuvaa pedagogista dokumentaatiota sanoilla "powerful educational tool", voimakas kasvatuksellinen työkalu, jota käytetään tukena työntekijöiden ja perheiden välisessä kommunikaatiossa sekä kasvattajien ammatillisessa kehityksessä (Rinaldi 1998: 120). Dahlberg, Moss ja Pence (2013: 153) nimittävät pedagogista dokumentointia eläväksi työkaluksi, "vital tool", jolla luodaan reflektiivistä ja demokraattista pedagogista käytäntöä. Dokumentointi kietoo kasvatukselliset prosessit, aikuisten ja lasten toimet yhteiseksi kudelmaksi näkyvästi ja oikea-aikaisesti, jolloin aiheisiin syvennyttään ja voidaan palata (Rinaldi 1998: 120).

Lasten toiminnan dokumentointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Jos ohjeet olisivat olemassa, ei voitaisi puhua ainakaan pedagogisesta dokumentoinnista, sillä se on luonteeltaan sosiaalista todellisuutta konstruoivaa. (Dahlberg ym. 2013: 153.) Pedagogisella dokumentoinnilla ei tarkoiteta loppuraportteja, dokumenttikokoelmilla täytettyjä portfolioita tai pölyisiä arkistoja Sen sijaan se on menetelmä, jolla voidaan ruokkia sekä ylläpitää opetuksellista ja kasvatuksellista prosessia käymällä dialogia lapsen oppimisprosessin kanssa. (Rinaldi 1998: 120.) Puhuttaessa pedagogisesta dokumentoinnista viitataan kahteen toisiinsa liittyvään kohteeseen, dokumentoinnin *prosessiin* ja *sisältöön*. Sisältöä on materiaali, joka ilmentää lasten sanoja ja tekoja, lasten töitä sekä kasvattajan tekoja ja roolia suhteessa lapsiin. Tätä aineistoa voidaan tuottaa monin eri tavoin ja moniin eri muotoihin. Kirjalliset muistiinpanot, ääni- ja videotallenteet, valokuvat, piirustukset ja maalaukset sekä muut tallenteet ovat materiaalia, joka tekee pedagogisesta työstä konkreettista ja näkyvää. Sellaisena se on tärkeää aineistoa pedagogisen dokumentoinnin prosessille. Prosessi velvoittaa käyttämään materiaalia pedagogisen työn reflektointiin täsmällisellä ja suunnitelmallisella tavalla. Ilman reflektiota dokumentointi jää raportoivan taltioimisen tasolle. (Dahlberg ym. 2013: 156.)

Pedagogista dokumentointia ei pidä sekoittaa lapsen havainnointiin. Dahlbergin ym. (2013: 154) mukaan havainnoinnin tarkoitus on arvioida lapsen kehityksen tasoa suhteessa valmiisiin teorioihin ja kategorioihin siitä, mitä lapsen tulisi missäkin iässä osata. Havainnointi voidaankin nähdä lapsen sijoittamisena tiettyyn standardiin ja muottiin. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on tarkastella pedagogisen työn vaihetta ja lapsen oppimisprosessia sellaisenaan, ilman ennalta luotuja odotuksia ja

normeja. (Dahlberg ym. 2013: 154.) Lasta tai kasvattajaa ei pyritä asettamaan asteikolle, jossa arvioitaisiin kuinka hyvä tai huono hän on. Sen sijaan halutaan avoimesti löytää kunkin yksilön kannalta merkityksellisiä oppimisen ja hyvinvoinnin tekijöitä. (Rintakorpi 2009: 86.)

Vaikka dokumentoimalla tehdään tapahtumia näkyviksi, pedagoginen dokumentaatio ei edusta koskaan objektiivista todellisuutta. Kyse on sosiaalisesta rakennelmasta, jossa kasvattajat, sen mukaan, mitä he pitävät dokumentoinnin arvoisena, tallentavat tapahtumia, joihin he myös itse ovat osallisina. Se, mitä pedagogi dokumentoi, on myös selektiivistä ja kontekstuaalista. Se edustaa yhtä valintaa monien muiden joukossa, samoin kuin se, mikä osa toiminnasta päätetään jättää dokumentoinnin ulkopuolelle. Kyse on siis useiden näkökulmien joukosta valitsemisesta sekä monitulkintaisuudesta. Pedagoginen dokumentaatio ei kerro koskaan vain yhtä, totuudenmukaista tarinaa tapahtuneesta. (Dahlberg ym. 2013: 155.)

Reggiolaiseen työskentelyyn kuuluu olennaisesti koko kasvattajayhteisön tiivis yhteistyö, jossa toimintaa reflektoidaan ja suunnitellaan pitkäjänteisesti dokumenttien avulla. Tällöin voidaan saada myös muilta pedagogeilta arvokasta palautetta ja löytää uusia näkökulmia omaan opettajuuteen. (Rinaldi 1998: 120; Rintakorpi 2009: 86.) Pedagogisella dokumentoinnilla on keskeinen rooli varhaiskasvattajien pohtiessa pedagogisen toiminnan tarkoitusta. Varhaiskasvatustoiminnan merkitys paljastuu dokumenttien reflektoinnin kautta. Sen sijaan, että toiminnan ja sen laadun arvioinnissa luotettaisiin ulkoisesti luotuihin laatumittareihin, menetelmä vaatii kasvattajia arvioimaan omakohtaisesti toimintatapojensa vaikuttavuutta. (Dahlberg ym. 2013: 153–154.) Dokumenttien kautta myös lasten vanhemmilla on mahdollisuus arvioida lastensa varhaiskasvatusta. Parhaimmillaan vanhempien kanssa käydyt keskustelut ja yhteinen reflektointi tuovat uusia näkökulmia lapsen oppimisprosessien ymmärtämiseen niin varhaiskasvattajille kuin vanhemmillekin. (Rintakorpi 2009: 86.)

Pedagoginen dokumentointi voi muodostua kasvattajayhteisön keskeisimmäksi toimintatavaksi, mutta se vaatii työn organisointia, dokumentoinnin ennakoivaa valmistelua sekä aikaa prosessien reflektoinnille. Tässä ei ole kysymys pelkästään resursseista vaan myös priorisoinneista. (Dahlberg ym. 2013: 156.) On tärkeää, että kasvattajat pystyvät muodostamaan yhteisen käsityksen siitä, mihin dokumentoinnilla pyritään ja miten se mahdollistetaan käytännössä. Itse dokumentointitapahtuma, esimerkiksi valokuvan ottaminen tai muutamien sanojen muistiin kirjoittaminen, ei vie aikaa kuin muutaman

sekunnin tai minuutin. Kuvien, tekstien sekä video- ja äänitallenteiden jatkokäsittely vaatii enemmän ajallisia resursseja. Yksi kasvattaja ei kykene perehtymään yli 20 lapsen päiväkotiryhmän pedagogiseen dokumentointiin. Käytännössä koko ryhmän tasavertainen ja jatkuva dokumentointi edellyttää siis toimimista pienryhmissä, jossa kullakin kasvattajalla on vastuullaan päivähoitoasetuksen (Valtioneuvoston asetus lasten päivähoidosta 1973/239 § 6) mukainen seitsemän lapsen, tai alle kolmevuotiailla neljän lapsen, ryhmä vanhempineen. (Rintakorpi 2009: 87–89.)

4.3 Luovan toiminnan dokumentointi

Varhaiskasvatuksessa olennaisinta on lasten itsetunnon ja itsetuntemuksen lisääntyminen. On tärkeää, että lapsille kehittyy myönteinen käsitys oppimisesta sekä rohkeus kohdata uutta. Oppisisältöjen siirtäminen opettajalta lapsille on täysin toissijaista. Kasvattaja on lasten kanssa yhteisellä matkalla, jossa kaikki osapuolet oppivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kasvattajan rooli painottuu entistä enemmän tutkivaan opettajuuteen. Tällä tutkimusmatkalla dokumentointi on erinomainen apuväline. (Rintakorpi: 2009: 87.)

Luovan toiminnan dokumentoinnilla on kahdenlaisia funktioita prosessin näkyväksi tekemisessä. Dokumenttien kautta saadaan työn edetessä pala palalta näkyviin ne osat, joista kokonaisuus muodostuu. Dokumentit toimivat siten tietolähteenä kasvattajalle musiikkikasvatuksen suunnittelua ja toteutusta varten. Toisaalta dokumenttien avulla kokonaisuus voidaan purkaa osiin arviointivaiheessa, jolloin saadaan näkyviin prosessin rakennuspalikat eli varhaiskasvatuksen orientaatiot, toimintatavat, taidot, tiedot, haasteet sekä elämykset. Valo- ja videokuvaamalla, nauhoittamalla, haastatteleamalla tai kirjaamalla on mahdollista saada tallennettua luovan työskentelyn merkityksellisimpiä hetkiä ja oppimiskokemuksia. Dokumentointi ja valmiin materiaalin katsominen tai kuunteleminen on myös lasta kiehtova prosessi. Samalla, kun se toimii aikuisille arvioinnin ja suunnittelun pohjana, se on lapsille peili ja minäkuvan rakentaja. (Rintakorpi 2009: 85, 89; Ruokonen 2001a: 137.)

Toimintaa suunniteltaessa on pohdittava myös niitä dokumentointimenetelmiä, joita prosessissa on mielekäästä ja tarkoituksen mukaista käyttää. Jos tarkoituksena on järjestää näyttely tai juhlat käsiteltävän aihepiirin ympärille, on painotus dokumentoinnissakin hieman erilainen, kuin jos prosessi koostetaan kirjaksi tai diaesitykseksi. Kokoamistavan voi jättää prosessin alkuvaiheessa myös avoimeksi ja

antaa koosteen lopullisen asun syntyä prosessin ja dokumenttien kautta. (Rintakorpi 2009: 89.) Musiikki ilmenee kuulo- ja näköaistein havaittavina ilmiöinä ja vaatii sen vuoksi dokumentointiin useimmiten videon tai nauhurin (Ruokonen 2001a: 137). Yksilökohtaista äänimateriaalia voi kerätä myös monissa ryhmissä käytössä oleviin kasvunkansioihin (Ruokonen 2009: 29). Päiväkodissa tapahtuvan musiikkikasvatuksen dokumenteista muodostuvien koosteiden avulla vanhemmat, lapset ja varhaiskasvattajat voivat tarkastella toiminnan sisältöä ja laatua yksittäisen lapsen kannalta. Dokumentoinnilla on suuri merkitys päiväkodissa myös yhteisöllisyyden kokemuksen kasvattajana. (Ruokonen 2001a: 137–138; Rintakorpi 2009: 89).

5 Tutkimuksen toteutus

Aloite opinnäytetyölleni tuli Metropolia Ammattikorkeakoululta liittyen varhaiskasvatuksen dokumentointia koskevaan yhteistyöhön belgialaisen Arteveldehogeschoolin kanssa. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka päämääränä oli selvittää, kuinka musiikkikasvatusta toteutetaan ja dokumentoidaan suomalaisessa päivähoitossa. Kohderyhmänä olivat yhteistyöpäiväkodin esiopetusryhmän varhaiskasvattajat, lapset sekä vanhemmat.

Eskolan ja Suorannan (2008: 13) mukaan kvalitatiivista tutkimusta on määritelty usein vertaamalla sitä kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. Laadullista tutkimusta on kuvailtu muun muassa pehmeäksi, laadukkaaksi, subjektiiviseksi, ihmisläheiseksi, taiteeseen soveltuvaksi ja mikrotason tutkimukseksi, kun taas määrällistä tutkimusta pidetään usein objektiivisena, tieteellisenä ja makrotason tutkimuksena. Tutkimusmenetelmiä ei voida kuitenkaan pelkistää vastakohtaisuuksiin ja kahtiajakoihin näin suoraviivaisesti. Oleellista on valita tutkimusongelman ratkaisemiseen sopivat menetelmät. Pelkistetyimmillään kvalitatiivinen aineisto voi tarkoittaa sanallisesti ilmaistua aineistoa, mutta kaiken kaikkiaan kyse on laajasta kirjosta erilaisia tutkimustapoja ja aineistoja. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on myös pieni otanta. Valittuja tapauksia pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti, jolloin aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole määrä vaan laatu. Tutkimuskohde pyritään sijoittamaan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa, ja teoreettisten perusteluiden tulee olla vahvat, sillä ne ohjaavat aineiston hankintaa. (Eskola – Suoranta 2008: 13–18.)

5.1 Tutkimuskysymykset

Dokumentaation ja ennen kaikkea pedagogisen dokumentaation erityispiirteisiin liittyy vahvasti kasvatushenkilöstön, lapsen ja vanhempien yhteinen etu vuorovaikutuksessa, joka dokumentoinnilla on tarkoitus saavuttaa. Siksi on perusteltua ottaa nämä kaikki kolme ryhmää mukaan myös tutkimuskysymyksiin ja osaksi tutkimusaineiston keräämistä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää vastauksia kysymyksiin:

1. Miten musiikkikasvatus toteutuu päiväkodissa?
2. Miten päiväkodin musiikkikasvatusta dokumentoidaan ja miten se välittyy vanhemmille?
3. Mitkä ovat dokumentoinnin hyödyt lapsen, vanhemman sekä työntekijän näkökulmasta?

5.2 Kohderyhmä

Aineisto kerättiin haastattelemalla itä-helsinkiläisen päiväkodin esiopetusryhmän varhaiskasvattajia, lapsia ja vanhempia. Varhaiskasvattajia oli kolme, joista kaksi toimi esiopetusryhmässä lastentarhanopettajina ja yksi lastenhoitajana. Vanhempia ja lapsia haastattelussa oli kaksi. Haastateltujen työntekijöiden, lasten ja vanhempien anonymiteetin turvaamiseksi opinnäytetyössä käytetään heistä tunnistekoodoja T1–T3, L1–L2 ja V1–V2.

Opinnäytetyön yhteistyökumppaniksi valikoitui Itä-Helsingissä sijaitseva päiväkotikoti, jonka esiopetusryhmä valittiin opinnäytetyön kohteeksi päiväkodin sisäisesti. Esittelin opinnäytetyön aiheen ja tutkimussuunnitelman esiopetusryhmän varhaiskasvattajille suullisesti. Vanhempia ja lapsia lähestyin saatekirjeellä (ks. liite 1), jossa oli kerrottu opinnäytetyön aiheesta, haastatteluista sekä aineiston käyttötarkoituksesta. Jaoin kirjeet työntekijöiden suosittelemille kuudelle vanhemmalle henkilökohtaisesti. Yritin saada myös vanhempia ja lapsia haastatteluun yhteensä kolme, mutta kolmatta haastatteluun suostuvaista perhettä ei löytynyt. Haastatteluun osallistuneet vanhemmat antoivat luvan myös lastensa haastatteluun.

Tarkoitukseni oli haastatella yhteensä kolmea lasta ja vanhempaa, mutta kuudesta saatekirjeen saaneesta vain kaksi lopulta myöntyi haastatteluun. Syitä tähän oli varmasti

monia, joista yhdeksi mainittiin lapsiperheen arjen kiireistä johtuva ajanpuute. Osa koki myös, että opinnäytetyön aihe oli vaikea ”epämusikaaliselle” vanhemmalle tai ei kiinnostanut omaa lasta. Esiopetusryhmän monikulttuurisuus asetti omat ehtonsa haastattelupyyntöjen esittämiselle. Ryhmän kaikkien vanhempien suomen kielen taito ei olisi riittänyt suomenkielisen tutkimushaastattelun tekemiseen. Saatekirjeitä jaettiin kuitenkin myös maahanmuuttajataustaisille perheille. Kaikki haastattelussa olleet vastaajat puhuivat äidinkielenään suomea.

5.3 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelu valikoitui opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmäksi joustavuutensa vuoksi. Haastattelu antaa tutkimukseen osallistuville mahdollisuuden esiintyä subjekteina. Haastattelutilanteessa haastateltava voi tuoda aihetta koskevia ajatuksiaan esille vapaasti ja olla tutkimuksen aktiivinen osapuoli. Haastattelu sopii myös tilanteeseen, jossa tutkimuskohteena on aiemmin vähän kartoitettu tai tuntematon aihealue. Haastattelutilanteessa haastattelija voi selventää saamiaan vastauksia ja syventää saamiaan tietoja. (Hirsjärvi 2010a: 205.)

5.3.1 Teemahaastattelu

Tässä opinnäytetyössä haastattelun muodoksi valittiin teemahaastattelu, jota voidaan kutsua myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Se eroaa useilla tavoilla muista tutkimushaastattelun lajeista. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihealueet ovat etukäteen tiedossa, mutta kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä voi muunnella haastattelutilanteen vaatimalla tavalla. (Hirsjärvi 2010a: 208.) Myöskään vastausvaihtoehtoja ei ole määrätty ennalta (Hirsjärvi – Hurme 2008: 47). Teemahaastattelua onkin käytetty runsaasti kasvatustieteellisissä tutkimuksissa, koska se vastaa monia kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia (Hirsjärvi 2010a: 208).

Haastattelurunko muotoutui opinnäytetyön tutkimustehtävän ja teoria-aineiston mukaan. Vanhemmille, lapsille ja työntekijöille tehtiin omat haastattelukysymyksensä (ks. liitteet 2, 3 ja 4), jotka jakautuivat useisiin eri aihealueisiin. Ensimmäiset kysymykset työntekijöille ja vanhemmille käsittelivät vuorovaikutusta perheiden ja päiväkodin välillä. Toinen aihealue koski musiikkikasvatuksen osuutta päiväkodin toiminnassa ja toimintasuunnitelmissa, musiikkikasvatusvälineistöä sekä musiikkikasvatuksen

välittymistä vanhemmille. Kolmantena aihealueena oli varhaiskasvatuksen dokumentointi, musiikkikasvatuksen osuus dokumentoinnissa ja dokumentoinnin merkitys lapsille, vanhemmille ja työntekijöille. Työntekijöiltä kysyttiin lisäksi dokumentointivälineistöstä ja dokumentoinnin esteistä. Lapsilta kysyttiin heidän kokemuksiin päiväkodin musiikkikasvatuksesta, musiikkikasvatuksen dokumentoinnista sekä vaikutusmahdollisuuksista musiikkikasvatuksen määrään ja sisältöön. Haastattelurunkoa täydennettiin tarvittaessa avaamalla kysymyksissä esiintyneitä termejä sekä esittämällä tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä.

Taustakysymyksinä ennen varsinaisia haastattelukysymyksiä vanhemmilta kysyttiin, minkä ikäinen heidän lapsensa oli, kuinka kauan hän oli ollut päivähoitossa ja nykyisessä päiväkodissa sekä kuinka pitkään he olivat tunteneet nykyisen esiopetusryhmän työntekijät. Työntekijöiden taustakysymykset olivat, mikä oli heidän koulutuksensa, kuinka kauan he olivat toimineet varhaiskasvatustehtävissä ja kuinka kauan he olivat työskennelleet nykyisessä päiväkodissaan.

5.3.2 Lapsen haastattelemine

Lasten haastattelemine eroaa monella tavalla aikuisten haastattelutilanteista (Hirsjärvi – Hurme 2008: 128). Alaikäisen lapsen haastatteluun liittyy joitakin erityispiirteitä, jotka haastattelijan on otettava huomioon. Lapsi ei voi koskaan päättää tutkimukseen osallistumisestaan täysin yksin. Sekä lainsäädännölliset että tutkimuseettiset syyt velvoittavat sopimaan lapsen osallistumisesta hänen huoltajansa kanssa. Siksi lapsen haastattelu toteutuu aina vähintään ”kolmiosuhteessa”, jonka lapsi, hänen vanhempansa ja haastattelijaja muodostavat. Lupa- ja luottamuskysymykset ovat useimmiten ratkaistavissa avoimella, riittävällä tiedottamisella sekä selvillä, kirjallisilla sopimuksilla tutkimuksen alussa. (Alasuutari 2005: 147.)

Kuten yhteiskunnassa muutenkin, myös tutkimushaastattelutilanteessa aikuisen ja lapsen välillä vallitsee valtaero (Hirsjärvi – Hurme 2008: 128; Alasuutari 2005: 152). Aikuisten näkökulmasta lapsi on suojelun ja huolenpidon sekä kasvatuksen kohde. Jotta nämä tehtävät voisivat toteutua, aikuisella on monissa tilanteissa määräävä asema lapseen nähden, ja myös lapsen näkökulmasta rajallinen päättämismahdollisuus omasta elämästä ja teoista on osa lapsena olemisen arkea. Siten tämä epätasa-arvo on vuorovaikutuksen lähtökohtana myös haastattelutilanteissa, vaikka haastattelijaja ei sitä omilla sanoillaan tai teoillaan korostaisikaan. Erilaisiin aikuisten tekemiin kysymyksiin

vastaaminen on lapselle tuttua useista arkipäivän tilanteista esimerkiksi kotona ja päiväkodissa, joten haastattelutilanne on lapselle kulttuurisesti tuttu, ja lapset yleensä pyrkivätkin vastaamaan kaikkiin kysymyksiin. (Alasuutari 2005: 152.) Toisaalta lapsi saattaa luulla, että haastattelutilanteessa voi antaa joko oikeita ja väriä vastauksia. Tämä saattaa estää haastattelun päätavoitteen, joka on lapsen äänen kuuleminen tutkimuksen aiheeseen liittyen. (Alasuutari 2005: 152; Karlsson 2014: 217.)

Haastattelutilanne ei ole lapselle mitä tahansa rupattelua aikuisen kanssa. Siksi myös lasta on tiedotettava haastatteluun osallistumisesta riittävällä, ikätasoisella tavalla. Lapsella on oikeus tietää, miten hänen haastattelutilanteessa antamia tietoja käytetään, joten haastattelijan on korostettava haastattelutilanteen luottamuksellisuutta ja kerrottava raportointitavasta. Lapsen henkilökohtaista tiedottamista ei voi sivuuttaa sillä perusteella, että tutkimuksesta on jo tiedotettu vanhempia. (Alasuutari 2005: 147–148.)

Esikouluikäisen lapsen haastattelua rajoittavat monet seikat. Lapsen sanavarasto on vielä melko suppea, joten haastattelijan on esitettävä lyhyitä kysymyksiä käyttäen sanoja, jotka ovat lapsille tuttuja. Lasten vastaukset jäävät usein lyhyiksi ja pintapuolisiksi. (Hirsjärvi – Hurme 2008: 129.) Lapsen voi olla vaikeaa keskittyä pitkiä aikoja, joten haastattelun tulee olla lyhyt, noin 15–20 minuutin mittainen, ja haastatteluympäristön tulee olla mahdollisimman neutraali. Lapsi saattaa myös vierastaa tuntematonta haastattelijaa, joten haastattelua helpottaa, jos haastattelijaa ja lapset tutustuvat toisiinsa etukäteen. (Hirsjärvi – Hurme 2008: 130.)

5.3.3 Haastatteluiden toteutus

Haastattelut nauhoitettiin, minkä tavoitteena oli lisätä tiedonkeruun luotettavuutta ja mahdollistaa aineistoon liittyvien tarkastusten tekeminen myös prosessin myöhemmissä vaiheissa. Haastattelutilanteen aluksi haastateltavilta pyydettiin lupa haastattelun auditiiviseen tallentamiseen. Vanhemmilta pyydettiin lupa myös heidän lastensa haastattelujen tallentamiseen. Lisäksi kerroin, ettei haastateltavien henkilöllisyys tulisi näkyviin lopullisessa työssä. Lapsille korostettiin erityisesti, ettei haastattelussa voi antaa oikeita tai väriä vastauksia, vaan lapsi saa vapaasti kertoa oman mielipiteensä kysymyksiin ja jättää myös vastaamatta, jos kysymys on sisällöltään sellainen, johon hän ei halua vastata. Tällä tavoin pyrin huolehtimaan mahdollisimman tarkasti haastatteluun

osallistuneiden oikeuksista ja tutkimuseettisten vaatimusten toteutumisesta (vrt. Tuomi – Sarajärvi 2009: 131).

Haastattelut toteutettiin maaliskuussa 2014. Ensimmäisenä järjestettiin vanhempien ja heidän jälkeensä lasten haastattelut. Työntekijät haastattelin viimeiseksi. Kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja ne toteutettiin päiväkodin kirjastohuoneessa, jonne ulkopuolisilla ei ollut haastattelujen aikana pääsyä, joten haastattelutilanteet pysyivät rauhallisina. Vanhempien haastattelut kestivät noin 25 minuuttia ja lasten haastattelut noin 15 minuuttia. Työntekijöiden haastattelujen kestot vaihtelivat 35–45 minuutin välillä.

5.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan puhua aineistolähtöisestä analyysistä, joka tarkoittaa pelkistetyksi teorian rakentamista aineistosta lähtien. Tutkimukselle ei siis aseteta ennako-oletuksia, vaan ilmiötä tarkastellaan vain haastatteluissa kerätyn aineiston perusteella. Aihetta käsitellessä on tärkeää tiedostaa, että havainnot peilautuvat aina aikaisempiin kokemuksiin. (Eskola – Suoranta 2008: 19–20.) Pyrkimyksenä oli tehdä koko opinnäytetyöprosessista mahdollisimman läpinäkyvä.

Haastattelujen jälkeen äänitallenteet litteroitiin tarkasti kirjalliseen muotoon. aineiston analysointia varten. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Siinä tekstimuotoista aineistoa käsitellään eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Opinnäytetyön aiheena olevasta ilmiöstä pyritään siten muodostamaan tiivistetty ja selkeä kuvaus muuttamatta tai kadottamatta aineiston sisältämää tietoa. Aineistoon tarvitaan analyysin tuomaa selkeyttä, jotta siitä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavaan ilmiöön liittyen. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 108.)

Litterointivaiheessa aineistosta häivytettiin haastateltujen ja heidän mainitsemiensa henkilöiden nimet ja muut tunnistetiedot. Nimien tilalle vaihdettiin jatkokäsittelyn helpottamiseksi henkilökoodit T1–T3, L1–L2 ja V1–V2. Hyvän kokonaiskuvan saamiseksi luin litteroidun aineiston läpi useita kertoja.

Aineisto analysoitiin huolellisesti pala kerrallaan. Pyrkimyksenä oli purkaa ja tarkastella haastatteluista systemaattisesti siten, että litteroitu aineisto yhdisteltiin uuteen asiakirjaan teemoittain. Lasten, vanhempien ja työntekijöiden vastaukset ryhmiteltiin erikseen, ja

jokaisen tekstikatkelman yhteyteen merkittiin henkilökoodit, joita kuljetettiin katkelmien mukana koko kirjoitustyön ajan. Seuraavassa vaiheessa teemoiteltu aineisto pelkistettiin tiivistämällä teemoja alaluokkiin, mikä helpotti aineiston jatkokäsittelyä. Luotettavuuden varmistamiseksi alkuperäisiin litterointeihin palattiin useita kertoja tulosten kirjoitusvaiheessa. Tällä pyrin varmistamaan, etteivät haastatteluvastausten viestit olleet muuttuneet aineistoa teemoitellessa ja tiivistäessä. Erityistä huomiota oli kiinnitettävä siihen, että vastauskatkelmat eivät irtautuneet alkuperäisestä kontekstistaan, jolloin niiden sanoma olisi voinut vääristyä (Tuomi – Sarajärvi 2009: 109). Kolmannessa vaiheessa aineistosta poimittiin tutkimuskysymysten kannalta oleellimmat ja kiinnostavimmat aiheet. Tässä vaiheessa jätettiin pois alaluokkia, jotka sisälsivät aineistoa niukasti tai eivät olleet oleellisia opinnäytyön tutkimuskysymysten näkökulmasta. Tämän jälkeen aineistoa ryhmiteltiin vielä uusiin kokonaisuuksiin etsien samankaltaisuuksia, jotka löytyivät kaikista ryhmään liitetystä aineistokatkelmista.

Analyysin valmistuttua palasin vielä alkuperäisiin litteroituihin teksteihin ja kävin analyysin vaihe vaiheelta läpi varmistaakseni, että analyysissa ei ole tapahtunut vastaajien sanomaa muuttavia virheitä.

6 Tulokset

Kaikki haastatellut työntekijät olivat toimineet varhaiskasvatustehtävissä 13–15 vuotta ja saman päiväkodin esiopetusryhmässä tiiminä useamman vuoden ajan. Lapset, joita haastattelin, olivat olleet päiväkotihoidossa kaksivuotiaista lähtien. Toinen lapsista oli ollut koko ajan samassa päiväkodissa, ja toinen oli vaihtanut päiväkotia esikoulun alkaessa.

Haastatteluaineistosta ilmenee vahvasti musiikkikasvatuksen tärkeys niin lapsille, varhaiskasvattajille kuin vanhemmillekin. Kokemukset päiväkodin musiikkikasvatuksesta olivat myönteisiä ja musiikkikasvatus koettiin tasavertaiseksi, oleelliseksi osaksi esiopetusta. Ryhmän työntekijöiden musiikillinen osaaminen oli kaikkien vastaajien mukaan vahvaa. Musiikkikasvatusvälineistö koettiin riittäväksi. Musiikkikasvatuksen dokumentointi oli kuluvana vuonna jäänyt hyvin vähäiseksi verrattuna muun toiminnan dokumentointiin.

6.1 Musiikkikasvatuksen toteutuminen suhteessa muuhun toimintaan

Kaikkien vastaajien mukaan musiikkikasvatusta oli päiväkodissa viikoittain, mutta ei päivittäin. Vanhemmat ja työntekijät kokivat musiikkikasvatuksen olevan tasavertaisessa asemassa muiden esiopetuksen sisältöjen kanssa. Osa työntekijöistä kertoi musiikkikasvatuksen vähentyneen aiemmasta. Myös lapset toivoivat musiikkikasvatusta lisää.

T1: No ihanne on, et sitä ois joka päivä aina. Mut ainakin viikoittain toteutuu, mutta se olis ehdottomasti ideaalia päivittäin. Ehkä se on jääny vähän vähemmälle. – – Kyl mä väittäisin, et se on tasavertanen (muiden varhaiskasvatuksen sisältöjen kanssa). On se tasavertanen, ei se tällä hetkellä kyllä korostu, ei missään nimessä, se on korostunu jossain vaiheessa enemmän ja ollaan oltu paljon aktiivisempia tossa saralla, mut kyllä sitä on suhteessa ihan samalla tavalla. Et ei se oo kapeakaan, ei.

T3: No ei se meillä kyllä kapeeseen rooliin jää. Se on semmonen mistä ollaan ihan aiheestakin ylpeitä, että tasasesti on monipuolista toimintaa.

L1: No on joka viikko. Välillä on joka päivä, ei aina oo. Haluisin joskus, et joka päivä olis.

V1: Siis vähintään viikottaista. Kyl mä uskon et ne on aika tasapainossa, ei mul oo semmosta kuvaa tullu, et ois niinku musiikki jotenki toissijanen opetusmuoto. Vaikee sanoo, ei sitäkään tietysti koskaan liikaa oo.

V2: No sitä et täällä kuunnellaan musiikkia, ni se on varmaan lähes päivittäistä, et (lapsi) monesti sanoo, että on puhelimesta laitettu joku Robininki laulu ja kaikki. Ja sitte niitähän ne laulaa tietenki tossa. Mutta sehän ei oo semmosta varsinaista musiikkituokiota varmaan, mä olettasin, et mun mielestä ei oo niinku sen suuremmassa asemassa sen käsityksen mukaan mitä mä oon saanu. Mun mielestä se on niinku tasavertanen.

6.2 Musiikkikasvatuksen sisältö

Aineistosta ilmeni, että lapset pitivät musiikkituokioista. Ohjatun musiikkikasvatuksen lisäksi lapset kertoivat saavansa soittaa ja kuunnella musiikkia myös vapaan leikin aikana. Erityisesti tanssia he toivoivat lisää. Vanhemmat arvioivat musiikkikasvatuksen olevan monipuolista.

L1: Me lauletaan ja soitetaan soittimia. Sellasia rumpuja. Ne on kivoja. – – Kyl me tanssitaanki, mut kavereiden kaa, jos päästään saliin. Ryhmässä ei saa. Olis kiva tanssii enemmän, vaikka aina joka päivä.

L2: Kyl kuunnellaan musiikkia ainaki, Salasta maata ja Kisu Pikkukuuta. Sit joskus jotain muuta. Mä tykkään kuunnella niit, mut on viel kivempi, jos ite soittaa. Ja laulaa. Tanssi olis kaikkein kivointa. Vaik sitä ei oo niin paljon ainaskaan, mut enempi ei ehdi, vaikka haluis.

V1: Laulamisesta, salissa ollu jotain laulutilaisuuksia, piirileikkejä, tämmösiä tai on kuunneltu musiikkia tai jotain satuja. Kyllä semmonen kuva jääny, et useemman kerran viikossa täällä kyllä lauletaan. Musiikkia kuunnellaan cd:ltä myös, et aika monipuolisesti.

V2: Varmaan semmosta opettavaista siinäkin. Et semmosia lauluja, joissa on joku opetuski sisällä, et sitä rytmiäki siinä.

Myös työntekijät pitivät musiikkikasvatusta monipuolisena. Toiminnassa painottui työntekijöiden mukaan laulu, mutta musiikkia myös kuunneltiin paljon, ja soittimet olivat käytössä musiikkituokioiden aikana. Työntekijät korostivat myös musiikkikasvatuksen integroimista osaksi muita esiopetuksen sisältöjä.

T1: No tietenki siihen kuuluu laulut ja soittaminen ja niinku nimenomaan näihin soittovälineisiin tutustuminen, niinku ne soittimet, mitä täällä päiväkodissa on käytössä, mitä lapset on saanu soittaa kans. Ja sitten totta kai se on semmosta aktiivista kuuntelua sen pitäis olla. Siihen sisältyy niinku liike ja tanssi, rytmittelyt, lorutkin, runot tämmönen niinku ja ylipäänsä äänenkäyttö.

T2: Et se millä tavalla me musiikkia käytetään, ni me käytetään enemmän musiikkia niissä tilanteissa, jotka ei oo välttämättä musiikkituokioita, kun ne on sidoksissa näiden esiopetuksen sisältöalueiden orientaatioihin ja integroitii, et musiikki saattaa olla osa metsäretkeä, se voi olla osa matikkaa, se voi olla osa liikuntaa, se voi olla osa ihan mitä vaan. – – Mut jos ihan sit musiikkia musiikkina, ni soitto, laulu, kuuntelu, tanssi, liikkuminen... En mä tiedä voiko niitä erotella silleen toisistaan, et mun mielestä käytetään aika monipuolisesti. Varmaan tämmönen perinteinen laulaminen on päiväkodissa se yleisin ja meil on ollu tämmönen kehittämiskohta päiväkodissa pari vuotta takaperin, täst soittamisen, soittimien käytön lisäämisestä, mihin saatiin sitten myös määrärahoja, et saatiin päivitettyä vähän meidän soitinarsenaalia.

T3: Ja erityisesti eskarissa, ollaan pyritty painottaa sen merkitystä ja miten sen kautta, miten se on hyvä yhdistää matematiikkaan ja kielen kehitykseen ja kaikkee tämmöstä, yritetty tehdä selväks syitä, et miks me käytetään sitä niin paljon. Välillä on tossa aamullakin ihan semmosta vapaata jamittelua tai mihin hetkeen se nyt sopii, et ei se aina oo suunnitelmallista. Niitä kaivetaan esiin ja yritetään tehdä siitä musasta luonnollinen osa elämää.

6.3 Varhaiskasvattajien musiikillinen osaaminen

Kaikki vastaajat kokivat, että esiopetusryhmän varhaiskasvattajien musiikillinen osaaminen oli vahvaa. Kahdella kasvattajista oli taito säestää esimerkiksi kitaralla, ja haastateltujen mukaan kaikki kasvattajat pystyivät ohjaamaan musiikkituokioita ammattitaitoisesti.

L2: Opet soittaa kitaraa ja sit me lauletaan. Tai sit soitetaan rumpua samalla. Joskus ope soittaa rumpua ja mä ksylofonia. Se osaa soittaa tosi hyvin.

T3: No sehän se meillä on, että musiikkia on paljon, kun osataan soittaa ja tykätään laulaa kaikki. Sen mä näkisin kyl ihan tärkeenä, et ylipäättään se musa on meillä vahvuus, ni sitä voidaan käyttää moneen juttuun ja monella tavalla, et soveltaa kans.

V1: Tää nyt on semmonen ryhmä, että nää opet muutenki soittaa, että eihän kaikis ryhmissä varmaan oo näin osaavia musiikillisesti. Et se on täs varmaan aika poikkeuksellista.

6.4 Musiikkikasvatusvälineistö

Kaikki vastaajat pitivät päiväkodin musiikkivälineistöä riittävänä ja monipuolisena. Välineistöstä mainittiin lähinnä soittimia, joita lapset ja työntekijät käyttävät musisoidessaan.

T2: Perinteiset tämmöset rytmisoittimet mitä varmaan kaikissa päiväkodeissa on. Kehärummut ja marakasit ja laattapaloja. Meidän ryhmällä on sitte, mitä monessa paikassa ei välttämättä oo, et me ollaan tuotu tänne näitä vanhoja, vähän huonommassa kunnossa olevia kitaroita, mitä lapset saa kokeilla. Myöskin meillä on myös pianon käyttö, ei oo ehdottomasti kiellettyä, kunhan se on valvottua tai sitten hyvin luotettavien lasten kanssa myös vapaassa leikissä, jos me tiedetään, että ne osaa sitä jo käyttää hallitusti, ettei mee koskettimet rikki. Ja sitte nää djembet on pari vuotta ollu tehokäytössä, niitä me toivotaan lisää.

T3: No ne on ollu ihan huippuhankinta noi djembet, et siin on kaks niin erilaista, se iso djembe, sitä voi ulkonaki käyttää, et siit saa niin tukevan saundin. Sit se on ihan loistava se pikkudjembe siinä mukana. – – Sit on ne kaks kitaraa, niistähän ne tykkää hirveesti. Ja ksylofoni, ku sopivat laatat valitsee. Ne on varmaan eniten käytössä. Mä oon vähän koittanu silleen valita, että ois eri taajuuksii. Et semmoset soittimet valitaan, että kaikki kuulee ite mitä soittaa. Salissa on sit noi pianot ja urut, jotka on jääny tänä vuonna kyllä melkein käyttämättä.

L2: Meil on ryhmässä rumpuja ja kitaroita. Sit on rumpu ja ksylofoni. Kanteletta saa kans soittaa.

L1: Mä oon tuonu kotoaki tänne ku mul on semmonen pikkukitara. Ja sit huuliharppu.

Vanhempien välineistöhavainnot perustuivat päiväkodin juhlissa nähtyihin esityksiin sekä aamuhetkiin, jolloin ryhmässä saatettiin soittaa tai kuunnella musiikkia.

V1: Se mikä mulle on ollu tosi positiivinen, et täällä opet soittaa kitaraa. Varsinki monena aamuna, ku ollaan tultu tänne ni, et tääl on niinku ihan oikeita soittimia. – – En ihan tarkkaan muista, siel oli kitaraa ja oli rumpuja ja lapsil oli jotain pienempiä marakatteja ja... mitä viimeki jouluna oli tossa salissa ja , sitä oli kyl sikäli ilo katella ja siel oli kaikki nää ohjaajat mukana siellä musiikkia soitti siellä lavalla, oli elävää musiikkia myös. Sai lapsetkin soittaa ja esiintyä ja oli vaik minkälaisia asuja.

V2: Monesti nää sanoo, että on puhelimesta laitettu laulut, mutta kyllä ne varmaan cd:täkin kuuntelee.

6.5 Lapsen mahdollisuus vaikuttaa musiikkikasvatukseen

Lasten vastauksista ilmeni, että he saivat vaikuttaa päiväkodin musiikkikasvatuksen sisältöön. Lapset saivat muun muassa valita itse soittimet, joita halusivat käyttää, musiikin, jota kuuntelivat sekä toivoa lauluja lauluhetkille. Myös työntekijät ja vanhemmat kokivat, että lasten toiveet otettiin musiikkikasvatuksessa huomioon.

L1: Saadaan me ottaa niitä soittimia muutenkin, jos ei rikota. – – Siis kavereiden kanssa soitetaan kanteletta, mutta sit pitää varoo, ettei ne kielet katkee. Oon kyl saanu soittaa muitakin. Mä en muista niiden nimiä.

L2: Ope päättää joskus, jos kaikki soittaa. Mut saa toivoa ainaski. Sit jos joku pyytää, ni kuunnellaan kans Robinii. Ja sit se on semmonen räppäri. Mä toin sen levyn kotoo.

L1: Jos lauletaan, ni kyl opet kysyy joskus, et lauletaan toivelauluja.

T3: Kyl me koitetaan ottaa huomioon, mikä vois toimii ja mistä ne tykkäis. Ja lapset saa niitä (lauluja ja soittimia) toivoo ja pyytää.

V1: Ja sitte mä oon kuullu, et musiikkii täällä kuunnellaan, et omaki tyttö on tuonu jotain Robinin levyjä tänne, siitä nää tuntuu nyt tykkäävän.

6.6 Miten musiikkikasvatus ilmenee vanhemmille

Työntekijät kertoivat jakavansa perheille kuukausittain tiedotteen esikoulun suunnittelusta ohjelmasta ja toiminnasta. Kuukausiohjelmassa musiikki mainittiin työntekijöiden mukaan viikoittain, mutta avointa tiedottamista musiikkikasvatuksesta saattoi rajoittaa esiopetusryhmän monikulttuurisuus. Osa perheistä toivoi kulttuurisista syistä, että musiikkia ei olisi esikoulussa ollenkaan. Haastatellut vanhemmat kertoivat, että kuukausisuunnitelmien perusteella musiikkikasvatusta on päiväkodissa kerran viikossa.

T1: Jokainen perhe saa kuun alussa tollasen kuukausitiedotteen, mihin meillä on laitettu karkea runko siitä, mitä meidän eskarikuukausi tulee pitämään sisällään. Mut me ollaan siis kaikille vanhemmille sanottu, et meil saattaa olla musiikkia niinku päivittäin, et se ei oo ehkä erikseen mikään semmonen, et me käytetään musiikkia silloin kun se hyvältä tuntuu, mut sanotaan et se koko talon yhteinen lauluhetki siel on ainoo semmonen mis niinku mainitaan musiikki konkreettisesti. – – Tääkään ei kyl kauheesti sais siihen vaikuttaa, mut tuol on perheitä, ketkä on toivonu, et ei olis musiikkikasvatusta ollenkaan. Et sitä on sitte ehkä jopa alitajuisestikin ihan hiukan vähennetty.

T3: Meil on kyllä toi musiikki, se on kerrottu, meil on jokunen tällanen perhe, jotka ei uskonnollisista syistä haluis koko musiikkia, mutta me on sitä tolkutettu, että se on ihan osa meidän päiväkodin toimintaa. Sit on tietysti toi talon yhteinen laulutuokio, ni se nyt merkitään sinne paperiin, ku se on vähän semmonen juhla aina viikottainen. Se on ehkä ainut, missä se mainitaan se musiikki, mut muutenkin sitä on.

V2: No meillä on niinku se kuukausittainen niin sanottu lukujärjestys. Ja musta se on hyvin kattava. Sen perusteella ja mitä tyttö kotona kertoo, ni sanoisin et about kerta viikkoon on sitä musiikkia siinä.

Vanhemmat kertoivat, että musiikkikasvatus ilmenee heille pääasiassa kolmella eri tavalla. Konkreettisimmin musiikkikasvatuksen sisältöä päästiin havainnoimaan päiväkodin juhlissa. Myös työntekijät pitivät päiväkodin juhlia keskeisinä

musiikkikasvatuksen esittelytilaisuuksina. Kaksi työntekijää mainitsi, että päiväkodin musiikkituokioihin olisi vanhemmillekin avoimet ovet, mutta oletettavasti käytännön syistä tätä mahdollisuutta ei juurikaan käytetty.

V1: Lapsethan ihan sataprosenttisesti on mukana siin esityksessä ja se ollu tosi kiva nähdä siel juhlissa, se oli siis ilo kuunnella. Mut laulut on muuttunu erilaiseks, on tullu uusia lauluja, mut sehän nyt on pääasia, et lapset on yhtä kympillä mukana ku mitä ite on ollu samassa iässä, et se on positiivista. Ja niihin (esityksiin) liittyy kaikki (musiikin toimintamuodot) siis, se oli todella vauhdikast menoo.

V2: Nii, onhan siis tosi kivoja esityksiä aina kaikki on innoissaan, et kyl se siitä ainaki huomaa, et varsinki ku on monikulttuurisia lapsia, että nämäki, joilla ei oo suomi äidinkieli, ni kyllähän neki osaa siellä ihan täysillä vetää ne laulut että on varmaan ainaki harjoiteltu kunnolla. – – Siel on kaikkia soittoa ja laulut ja tanssit ollu. Joo et ihan kokonaisvaltanen esitys.

T1: No tietenki joulu- ja kevätjuhlissa ne esitykset, mitä me ollaan saatu aikaseks, ni siihen liittyy laulaminen ja soittaminen ja sitten siin on niinku jotain draaman kaarta usein mukana myöskin ja esitykset ja tanssi ja kai semmonen ihan musiikin ilo ja elämyksellisyys siihen sit liittyy kanssa.

T2: Varmaan korostetusti näkyy, päiväkotit on kuitenkin päiväkotit, niin näkyy siellä juhlissa tämmönen, et on joku leikki, vaikka piirileikki, ja siihen liittyvä laulu. Se on ulospäin, varsinkin ehkä pienemmillä helpoin toteuttaa. Myös tämmöstä perinteitä tuodaan sitä kautta esille. Mut kyl me ollaan hyödynnetty nyt paljon sitä soittamista niin, että aikuiset on mukana soittamassa, otetaan lapsia mukaan soittamaan. Se ois kans kivempi just jos vanhemmat kävis sillon tällön enemmän, avoimet ovethan meille on aina, ni se on tietenki yks tapa nähdä tätä.

T3: Meillä on noi laulutuokiot, sinne saa koska tahansa vanhemmat tulla. Et sehän on vähän hankalaan aikaan, että kuka pystyy. Sithän ne näkee tuolla juhlissa, kevät- ja joulujuhlat, siellä ne näkee käytännössä, mitä me on tehty.

Lisäksi vanhemmat ja työntekijät kertoivat, että aamuisin, kun lapsia tuodaan päiväkotiin, ryhmässä saatetaan soittaa kitaraa tai kuunnella taustamusiikkia cd-soittimesta. Lapset ja työntekijät kertoivat vanhemmille päiväkodin musiikkikasvatuksesta myös suullisesti. Vanhemmat kertoivat lasten laulavan päiväkodissa oppimiaan lauluja myös kotona.

T2: Mut kyl meillä esimerkiks aamusin, kun lapset tulee aamupalalle, tuolla saattaa olla musat soimassa tai soitinjamitukset käynnissä.

T3: Se on ihan hauska, mä oon huomannu, et vanhemmat on tykänny, just aamulla tommonen vapaa jammailu ja soittelu, et se on, mul on semmonen fiilis, et monet on, suurin osa noista vanhemmista, niille tulee ihan hymy huulille, ku ne huomaa. Sehän luo tunnelmaa, et ei mitään paukutteluu aamusta, mut semmosta rauhallista musisointia siinä.

V1: (Lapsi) jonkin verran kertoo (musiikkituokioista) ja sitte tosiaan laulaa näit lauluja kotona, mut laulut on tosiaan mulle aika outoja. Mut ehkä kuitenkin enempi kuitenkin täältä kasvattajilta. Se mitä lapselta kuulee, ni se on lähinnä se että he laulo ja sit ne laulut mitä kuulee kotona, mut hoitajat kyl vähän tarkemmin kertoo, et millon he on olleet laulamassa ja näin.

V2: No mun mielestä se on se suullinen mitä täällä on, et ei oo niinku siitä (musiikkikasvatuksesta) sen suurempaa informaatioo. Et varmaan tyttö, kun se kertoo niin tiiviisti sen koko päivän, et siinä on kyllä semmonen raporttikone. Jos ei täältä joskus kaikkea kuule, ni sieltä kuuluu, et se kertoo niitä uusia lauluja ja sitte lauleskeleeki niitä kotona ja opettaa siskolle, et ne on erittäin innostuneita.

Haastatellut vanhemmat kokivat musiikkikasvatuksen lapsille tärkeäksi ja mieluisaksi. Vastauksissa korostui lapsen vapaus, luovuus ja toiminnan elämyksellisyys.

V1: Taideaineista mä pidän musiikkia tärkeimpänä, et koen kyllä erittäin tärkeeks. Ja on selvästi lapsillekin myös kotona tärkeä se musiikki.

V2: Siis onhan se ihanaa lapselle, yleensäkin kaikki lapset rakastaa musiikkia, ja meillä varsinkin. Et kyllä se on ihanaa, että voi nauttii näistä leikin muodoista ja musiikin muodoista. Kylhän ne on niinku lapselle silleen,

että saa käyttää sitä omaa luovuutta ja kekseliäisyyttä ja et jokainen lapsi saa toteuttaa itseään.

6.7 Musiikkikasvatuksen dokumentointi

Aineistosta ilmeni, että musiikkikasvatus esiopetusryhmässä oli säännöllistä ja monipuolista. Sitä toteutettiin tilanteen mukaan sekä suunnitelmallisesti että spontaanisti. Haastatellut työntekijät kertoivat kuitenkin, että musiikkikasvatuksen dokumentointi oli jäänyt hyvin vähäiseksi. Myös vanhemmat pitivät musiikkikasvatuksen dokumentointia harvinaisena. Lapset kertoivat haastatteluissa musiikkikasvatuksen dokumentoinnista hyvin vähän, mutta toivoivat sitä lisää.

6.7.1 Dokumentoinnin keinot ja sisältö

Työntekijöiden mukaan eniten käytettyjä dokumentoinnin keinoja esikouluryhmässä olivat kuluvana vuonna kirjaukset ja haastattelut sekä valokuvaus. Lisäksi lapsia sadutettiin ja valmiita maalauksia, piirustuksia sekä askarteluita koottiin talteen. Myös vanhemmat kertoivat valokuvadokumentoinnista. Sen koettiin havainnollistavan suullista tiedonantoa päiväkodin toimintaan liittyen sekä olevan lapsille erittäin tärkeää.

T1: No pääasiallisesti on tietenkin havainnointit ja kirjataan ylös ja on haastateltu lapsia ja sit seurattu, miten lapsi työskentelee ja toimii ja tehty siitä havainnot ja kirjattu ne havainnot ylös. Ja myös valokuvat on tosi isossa roolissa mitä ollaan otettu, et valokuvat on seinillä lasten ja vanhempien nähtävillä myöskin, et se on kyllä yks tapa dokumentoida.

T2: No kyllä ne on nää haastattelut, sadutukset, isot ja pienet haastattelut, et mikä on ollu eskarissa kivaa, mitä on oppinu, miltä tuntuu mennä kouluun, mitä haluat koulussa oppia, tän tyyppisiä. Ja mikä oli retkellä kivaa, mikä jäi mieleen. Se on yks tapa. Sit tietysti käden jälki, on se sitte askartelumuodossa, piirtämismuodossa, kirjainten mallintamismuodossa. – – Valokuvista voi sanoo, et varmaan retkillä tulee kuvattua eniten. Tai sitten jos ollaan luomassa jotain rakennelmia, jotka on visuaalisesti kivan näköisiä, vaikkapa jotain hienoja lumiukkoja tai hiekkalinhoja. Tai mitkä on itestä onnistuneita tuokioita, tulee kuvattua siinäki mielessä, että tulee

itselle muistiin seuraavia vuosia ajatellen, että tää toiminta oli kiva ja tässä oli onnistuneet tavoitteet ja puitteet ja haasteet.

V2: No valokuviahan täällä otetaan hirveesti. Et niitä on noi opettajat sitten monesti mulle näyttäny, et ne ollu metsäretkellä tai sitte täällä sisällä on ollu semmosta niin sanottua aarteenetsintää ja sit noissa ovissa ja seinillä on paljon kuvia ollu. Ja tyttöhän ensimmäisenä kiskoo, jos sen kuva on seinällä, että ”nyt kengät pois ja tuu kattoo”. Mut jos musiikista... En mä niinku ite semmosia oo nähny.

Aiempina vuosina käytetty video- ja audiotallentaminen oli jäänyt kuluvana vuonna lähes olemattomaksi, mutta työntekijät pitivät sitäkin tärkeänä ja informatiivisena dokumentoinnin muotona.

T1: Aiempina vuosina on ollu, että ollaan ihan vapaita leikkiatilanteita videoitu ja sit meidän jotain esityksiä mitä meil on, draamaleikkejä mitä on lasten kanssa, niin niitä on nauhoitettu edellisvuonna, mutta ei tänä vuonna valitettavasti. Mut jos kuvataan jotain videoita ja jotain ni siitähän jää aika ihana muisto myöski sitte, meil oli aikasemmin et saatiin dokumentoitua niin paljon, että jaettiin lapsille omat DVD:t siitä eskarivuodesta, et kyl mä koen sen aika arvokkaana sitte jos semmonen saadaan tehtyä.

T3: Meil on tosi paljon, löytyy materiaali, ihan semmosia onnistuneita draamahetkiä ja musiikkihetkiä, et tosi paljon sitä on tehty, se on usein vaatinu sitten vähän semmosta himassa tekemistä, et se ei kaikki vaan täällä... et on aika, ja minäki oon aikanaan kotona vielä saattanu editoida jotain materiaalia.

6.7.2 Dokumentointivälineet

Työntekijät kertoivat yksimielisesti, että päiväkodissa on välineitä dokumentoinnin tekniseen toteuttamiseen, mutta laitteisto on vanhaa ja kaipaisi päivitystä. Päiväkodin kamerat ja tietokoneet olivat kaikkien ryhmien yhteiskäytössä. Työntekijät kertoivat, että päiväkodin kameroiden ikä ja epäkäytännöllisyys kannusti käyttämään dokumentoinnissa omia, henkilökohtaisia puhelimia tai digikameroita.

Musiikkikasvatuksen dokumenttimateriaalin jatkotyöstämiseen tarvittavia laitteita päiväkodissa ei ollut.

T2: Päiväkodissa on pöytäkoneet ja paperit, kynät, vihkot. Kamera, videokamera löytyy myöskin. Jotkut tuo omia kalliita digikameroitaan ja itekkin käytän kännykkää nykyisin hyvin paljon. Toisaalta se on kätevä, kun se on aina läsnä, kun tulee tilanteita, mitä ei voi ennakoida.

T1: Sääntöhän on selkeesti se, että niillä välineillä tehdään, mitä päiväkodissa on, mutta ollaan kuvattu myös omilla kameroilla, kunhan ollaan sit välittömästi siirretty ne tiedostot tonne koneelle tai sit on ollu päiväkodin muistikortti, et se on sitte tietenki vähän omalla vastuulla, et haluutsä et sun kamera menee rikki, mut on käytetty ja myöskin tota iPhonea ollaan käytetty siihen tarkotukseen.

T2: Se (iPhonen) käytännöllisyys. Ja tavallaan myös se, et ku siitä saa suoraan siirrettyä sen tiedoston sähköpostin välityksellä päiväkodin sähköpostiin ja sit saa tulostettu sen. Ku kamerasta se on aina vähän teknisesti monimutkasempaa.

T3: No jos sitä dokumentoituu matskuu tarvii yhtään muokata, niin kyllähän se mistä on vuosia ollu puhetta, et olis hyvä saada tänne yks kunnan tietsikka tai mieluummin ehkä järeä läppäri, jolla vois editoida, semmonen, et sil pystyis käsittelee videoklippejä. Et ne mä oon tehny, sillon ku oon tehny, ni ihan omalla koneella. Sitte jos on tehty aikanaan biisejä täällä, neki oon tehny omalla koneella.

6.7.3 Dokumentoinnin muutos lyhyellä ja pitkällä aikavälillä

Työntekijöiden mukaan dokumentoinnin määrässä ja laadussa oli tapahtunut melko suuri muutos verrattuna edeltäviin vuosiin, jolloin päiväkoti oli ollut mukana hankkeessa. Hanke edellytti toiminnasta raportoimista, jolloin dokumentoinnin koettiin olleen velvoittavampaa ja järjestelmällisempää.

T1: On, ehdottomasti on muuttunu, et tässä ryhmässä... Tietenki aina, ku on ollu joku hanke käynnissä ja ollaan tavallaan vähän tilivelvollisia

tekemään sitä dokumentointia niin sillon se jotenkin onnistuu paremmin ja se tulee tehtyä silleen napakammin ja sit me tiedetään, et meil on joku raportti, minkä takia me kerätään, et meidän täytyy jotenkin kuvata sitä meidän toimintaa, niin sillon se vaan on jotenkin tehtävä, että sen hankkeen tiimoilta oli kyllä tosi tiukka ja napakka ote siihen dokumentointiin.

Kaikki työntekijät kokivat, että kuluvan lukuvuoden esiopetusryhmä oli lapsiainekseltaan erityisen haastava. Tämän katsottiin tekevän työskentelystä aiempaa rikkonaisempaa ja vaativampaa. Voimavaroja dokumentointiin ei työntekijöiden mukaan jäänyt samalla tavalla kuin aiemmin.

T1: On ehkä vähän erilaiset asiat painottunu et ehkä siel on taustalla ne et kaikki lapset ei muka sais osallistua tähän musiikkijuttuun ja... En tiää, hyvin hyvä kysymys kyllä toisaalta. Mä just mietin sitä, et ku tässä on nyt viime vuonna ja edellisvuonna varsinkin, miten paljon me kuvattiin sillon, ni täytyy sanoo, et lapset, lapsiryhmä oli rakenteeltaan hiukan erilainen. Et on aika haastavat lapset nyt, ja me ei ehkä olla pystytty järjestää heille ihan samanlaista toimintaa ku sillon aikasempina vuosina. Et nyt on osalla aika heikot suomen kielen taidot ja sit on semmoset keskittymis- ja työskentelytaidot on myöskin aika minimaalisen pienet osalla. Mut kyl mä nään, et se miten me ollaan täällä toimittu, käytetty satua ja musiikkia ja draamaa välineenä, ni voishan se (dokumentointi) toimia näidenkin lasten kanssa, mutta se vaatis vaan paljon enemmän aikuisten taustatyötä ja siihen et miten me lähettäis liikkeelle niinku työstää sitä asiaa. Et sanotaan, että on haastava lapsiryhmä ja se dokumentointi on jääny jostain syystä sen takia vähemmälle.

T2: Työn hektisyys voi olla yks syy. Tää vuosi on ollu tämmönen, et on joutunu olee paljon kiinni konkreettisesti ohjaamassa niitä lapsia, ettei mitään satu ja tapahdu mitään ikäviä asioita. Ja on vähemmän aikaa poistua vaikkapa yhden, kahden lapsen kanssa ryhmästä ihan turvallisuussyistä. Et vois tulla johonkin toiseen tilaan vaikka työstämään sitä materiaalia. Et ei yksinkertaisesti kerkee tai pysty, jos on sidottu kiinni ryhmään. Se on yks tämmönen enenevässä määrin lisääntyvä este. Sitten voi olla tietysti myös tämmösiä kulttuurillisia syitä, et jos ei vanhemmat oo antanu lupaa kuvata vaikkapa. Ni nää ryhmän haasteet tuo siihen sen

pulmallisuuden, et siinä mielessä tänä vuonna on tullu dokumentoitua vähemmän, ku esimerkiks muutamana viime vuonna.

T3: On, itse asiassa varmaan suhteessa moneen päiväkotiin on tehty dokumentointia tavallista enemmänkin, mut nyt on jääny ihan minimiin. Ajanpuute tekee pitkälti ja lähinnä toi ryhmän haastavuus nytte, että resurssin puute.

Toisaalta haastattelussa mainittiin myös, että dokumentoinnille on teknisesti paremmat edellytykset nyt kuin aiempina vuosina. Muutos dokumentointitapoihin ja -mahdollisuuksiin pitkällä aikavälillä oli positiivinen.

T2: Mä sanoisin tässä kyllä, että vähemmän on dokumentoitu aiemmin. Että teknologia mahdollistaa niin paljon nykyään. Sanotaan, että vaikka nyt videokamerat, kännykät, kun niitä on enemmän oppinu työn ohella käyttämään, niin aikaperspektiivi on vaikkapa tommonen 6–7 vuotta takaperin, ni varmasti vähemmän dokumentoitiin silloin, ehottomasti. Enenevässä määrin.

6.7.4 Dokumentoinnin merkitys

Varhaiskasvattajien mukaan kaikella varhaiskasvatustoiminnan dokumentoinnilla on mahdollisuus kehittää työtä. Videomateriaalia havainnoimalla voi tarkkailla sekä omaa ohjaustyyliään että yksittäisten lasten toimintaa toisin kuin ryhmätilannetta ohjatessaan. Dokumentoinnin koettiin olevan avuksi sekä toiminnan arvioinnissa että suunnittelussa.

T1: No dokumentointihan on yks arvioinnin väline myöskin että miten me arvioidaan meidän omaa toimintaa ja miten lasten kehitystä että se on tietenkin iso mittariväline myöskin siihen, miten hommat meillä sujuu ja kelläkin lapsella.

T2: On siinä mielessä tarkoitus kehittää työtä, että dokumentointien avulla myöskin asetetaan tavoitteita eteenpäin. Jos esimerkiks huomataan, että okei nyt tää oli liian vaikee juttu, ni totta kai se siitä sitten jäsenyy seuraavalle kerralle. Sitä kautta sitte tavoitteet uusiks.

T3: Se on silleen hyvää matskuu toi videomateriaali jostain hetkestä tarkkailla myöhemmin, et siit oppii paljon, et miten kannatais tehdä toisin asioita.

Työntekijöiden mukaan dokumenttien katsominen vanhempien kanssa tuki vuorovaikutusta. Ratkaisevan tärkeiksi kuvadokumentit koettiin maahanmuuttajataustaisten vanhempien kanssa keskustellessa, jos suomen kielen puhuminen oli haastavaa.

T2: No onhan tollanen dvd:hen liittyen aika valtava merkitys nähdä, pääsee myös näkemään ihan videokuvaa, et minkälaista tarkemmin, et minkälaisia draamaleikkejä ja soittotuokioita siellä eskarissa tapahtuu.

T3: Kyllä ne vanhemmat on muuten, mitkä ois muuten jääny semmoselle tasolle, et mitä lapset kertoo ja mitä me kerrotaan, mut se voi olla vaikee kuvitella, niitten voi olla vaikee kuvailla ja kertoo taikka paperiltakaan lukee, et meil on tämmönen projekti, ni sit ku ne näkee käytännössä erilaisia harjotuksia ja still-kuvaa ja muuta, ni kyllä se siitä varmaan aika hyvin vanhemmille selvi.

T3: Mä luulen, että näitä, joilla tää suomen kieli ei oo ihan hallussa, ni toi kuvamateriaali on varmaan parasta, ihan tuntunu ja huomannu, et se on tuonu siihen ihan silleen luottamusta, ku se voi olla aika mystinen se päivä, jos varsinki tulee ihan eri kulttuurista, ni mitä me täällä oikein tehdään ja sit ku ne näkee sitä materiaali, ni kovasti ovat kiinnostuneita, monet tutkii ja lapset jää mielellään katsomaan.

Vanhemmat kokivat saavansa tietoa päiväkodin toiminnasta riittävästi. He arvioivat dokumentoinnin hyväksi lisäksi musiikkikasvatuksesta kertomiseen mutta eivät pitäneet sitä kuitenkaan välttämättömänä.

V2: Niin kyllä mun mielestä on ihan kattava informaatio siihen nähden, että mitä työntekijät kerkee. Et kyllä tää on mun mielestä ihan kattavaa, et kaikki tarpeellinen on, et kyllä kaikesta pienestäkin on heti tullu informaatio. Eli ei oo mun mielestä tarpeellista sitä lisätä.

V1: Voi sanoa melkein niin kuin 90–95 prosenttisesti, et tulee päivästä kyllä kaikki se mitä tarvii tietää. Joskus on semmosii tilanteita, et hoitajilla on niin kiire, että... mut se on tosi harvinaista. – – No ei liemmin, ei oo tullu silleen vastaan, että ois mitään äänitallenteita tai tämmösiä. Lähinnä tää, et tyttö kertoo, et on ollu jotain laulua täällä ja tai hoitajat kertoo. Mut ei tämmöstä ei oo tullu vastaan mitään tallenteita. Eihän se pakollista oo, vaikka kiva olis.

Työntekijät pitivät dokumentointia tärkeänä ja kokivat sen varhaiskasvattajien ammatilliseksi tehtäväksi. Toisaalta itse toiminnan järjestämistä pidettiin ensisijaisena. Dokumentoinnin todettiin vaativan resursseja, joita päiväkodin arjessa ei säännöllisesti pystytty turvaamaan.

T1: Ei se ehkä ylimääräistä työtä oo, mut ei se ehkä varsinaisesti toi dokumentointi... Mutta ei se tietenkää ylimäärästä ja on se tehtäväkin, mut jos mä mietin, et siinä määrin, mitä me kuitenkin täällä toteutetaan toimintaa, niin ei se ehkä oo niin semmosessa keskiössäkään. Et kyl se toiminnan sisältö itsessään vie sen ajan.

T2: En mä koe mitään, mitä lasten kaa tehdään, et se ois ylimäärästä työtä. Kyl se koko kirjo siihen kuuluu. Se, mitkä työtavat on kellekin ominaisia tai sitten niin, että haluaa tätä osa-alueita omassa työssään kehittää, mikä sitten on itelle, vähän henkilökohtanen jokaiselle. Ei, en mä nää, et ylimäärästä työtä. Se on sitte asia erikseen, et millon millekin asialle on aikaa ja resursseja, ku jos joutuu priorisoida.

T3: No jos siihen annetaan meille aikaa ja resurssit, ni kyl se on ehdottomasti meidän ammatillinen tehtävä, mehän sitä osattais parhaiten. Mut sit, kun on muuten tiukkaa työssä, et onhan se ensisijasta järjestää se toiminta, että on jotain mitä dokumentoida.

Vanhempien vastauksesta ilmeni, että dokumenttien näkeminen täydentäisi kuvaa, jonka lasten ja työntekijöiden kertomukset musiikkikasvatuksesta muodostavat. Dokumenttien arvioitiin olevan tärkeitä myös lapsille, kun he kasvavat. Vanhempien mukaan musiikkikasvatuksen dokumentointi ei automaattisesti kuulu varhaiskasvattajien tehtäviin, ja he olettivat sen tuottavan työntekijöille ylimääräistä työtä.

V2: Oishan se kiva nähdä, et mitä ne tekee aina. Se ois kiva lisä, et periaatteessa eihän se kuulu, et ylimäärästä työtähän se varmasti on näille opettajille, mut ainahan se on vanhemmista kiva saada tietää, et mitä ne tekee siellä konkreettisesti.

V1: Joo kyllä, valokuvat ois ihan kivoja. Valokuvii tääl on kai jonkin verran otettukki, mut se on lähinnä jostain piirustuksista tai jostain ryhmätyöstä, mut ei niinkään musiikista, et ois ihan kiva jotain saada. Ois hirveen kiva saada tallenteita kans lasten lauluista sillon ku ne on vielä pieniä, ihan niitä itteäki varten, sitten kun kasvaa, ni vois niihin palata. Mutta ois hirveen kiva kyl jotain semmosii videoitki nähdä, missä koko ryhmä on laulamassa, mut kyllähän seki tietenki lisää sitte taas työtä täällä semmonen videokuvaaminen ja missä sitä edes pystys jakamaan sitte sitä. Mut ois ihan kiva joskus, jos kerran vuodessa sais semmosen jotain.

Lasten mukaan musiikkikasvatustilanteita ei ollut kuluvana vuonna tallennettu juurikaan valokuvaamalla, videokuvaamalla tai äänittämällä. He kuitenkin toivoivat, että musiikkikasvatusta taltioitaisiin enemmän. Toinen haastatelluista lapsista kertoi, että laulua ja soittoa oli nauhoitettu kerran esikouluvuoden aikana.

L1: Jos ollaan retkellä, ni sit on valokuvia. Siel retkelläki on lauluja. On taputettukki. – – Mä en oo nähny niitä kuvia täällä, ei ryhmässä kuvata, jos soitetaan. – – On kerran nauhotettu täällä (soitto- ja laulutuokiota). Siitä on aika kauan. Joo, oli niinku eskarin alussa. Ennen joulua.

L2: Mä en muista, onko nauhotettu. Ei varmaan oo. Mä haluisin joskus. Olis kiva, jos nauhotettas ja kuunneltas sit.

L1: Mä haluisin, et nauhotettas lisää. Se oli kivaa.

Työntekijät kokivat, että dokumenttien katsominen auttoi myös lapsia rakentamaan minäkuvaa ja palauttamaan mieleen aiempia tapahtumia.

T1: On kyllä katottu ja niitä videoita, mitä meillä on ollu täällä käytössä, niin niitä kyllä tossa ryhmässä ihan katottiin ja siinä oliki idea vähän myöskin siinä, että lapset myöski sai havainnoida sitä omaa käytöstään siellä. Ja sit

on kiva kattoo kasvunkansioo mitä sinne on ollu, et aika useesti ne ottaaki noita kasvunkansioita ja katsoo et ”kato miltä mä näytän täällä valokuvassa, ku mä olin silloin pieni” tai et minkälaisii piirustuksii, et ”tää näyttää ihan hassulta” et kyl niit katotaan ja lapset tykkää siitä.

Työntekijät pitivät yhtenä merkittävimmistä hyödyistä yhteisöllisyyttä, joka järjestelmällisellä dokumentoinnilla voidaan parhaimmillaan saavuttaa. Yksi työntekijöistä mainitsi erityisen vahvana osallisuuden, itsetunnon ja ammattilypeyden kokemukset.

T1: Jotenki se oli ainaki huikkee se hyöty ja siinä korostu myös semmonen puoli et me aikuiset ja opettajat ja opettajilta tuli semmonen, et ”Vau, mitä me ollaan saatu aikaan” ja semmonen oma ammattilypeys, mun mielestä se nousi jotenki sen myötä aikalailla et ”voi vitsi, et me ollaan tehty näin hienoja juttuja” et siitä sai siihen omaan työhönki semmosta palautetta ja semmosta kiitosta ku katto niitä, että miten kivaa niissä prosesseissa oli ja se että miten siitä näki siitä musiikkikasvatuksesta ja kaikesta mitä me tehtiin musiikin kautta, ni jotenki se ilon välittyminen oli mun mielestä kaikista tärkein ja se et lapset oli osallisina myöskin ja se osallisuus kasvaa ihan huimasti, kun pääsee tekemään ja toteuttamaan, niin se vahvisti varmaan kaikkien itsetuntoa myöskin, että sitä varmaan lähettiin hakemaan siinä ja se lasten osallisuus ja minäkuvan muodostuminen ja ”vautsi, et mä osaan ja mä oon mukana tässä” ni semmost niinku positiivista kannustusta, et kyl se varmaan oli se ehdoton juttu, mikä siellä taustalla oli. Et siitä hyöty kyllä ihan kaikki.

7 Johtopäätökset

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, miten musiikkikasvatus ja musiikkikasvatuksen dokumentointi toteutuu päiväkodissa sekä miten mahdollisia dokumentteja hyödynnetään. Opinnäytetyötä varten haastateltiin esiopetusikäisiä lapsia, heidän vanhempiaan ja varhaiskasvattajia, ja tuloksista voidaan todeta, että kaikilla kolmella vastaajaryhmällä oli musiikkikasvatuksesta hyvin samankaltaisia kokemuksia, joista jokainen kertoi toki omasta näkökulmastaan. Samoin jokaisen vastaajaryhmän sisällä kokemukset musiikkikasvatuksesta olivat yllättävän yhtäläisiä.

Lamposen (1998: 48) mukaan musiikkikasvatuksen ei pidä olla vain yksittäinen soitto- tai laulutuokio päiväkotipäivän aikana, vaan musiikkia voi ja tulee yhdistää kaikkeen päiväkodin toimintaan. Tuloksista ilmeni, että esiopetusryhmässä musiikkikasvatus oli tasavertaisessa osassa muiden varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisältöjen kanssa ja sitä pidettiin tärkeänä. Musiikkikasvatuksellinen osaaminen ryhmän työntekijöiden keskuudessa oli vahvaa, joten musiikkikasvatuksella voitiin toteuttaa monipuolisesti ja integroiden muihin esiopetuksen sisältöihin. Yksi haastatelluista vanhemmista kuvasi ryhmän työntekijöiden musiikillisia taitoja jopa poikkeukselliseksi.

Lapsilla oli tulosten perusteella mahdollisuus vaikuttaa musiikkikasvatuksen sisältöön ja omaan osallistumiseensa muun muassa valitsemalla soittimia, lauluja ja tuomalla päiväkotiin omia cd-levyjä kuunneltaviksi. Lapset kokivat päiväkodissa toteutettavan musiikkikasvatuksen mieluisaksi ja toivoivat, että musiikkia olisi päiväkodissa enemmän. Toisaalta lapset kertoivat musiikkikasvatuksen painottuvan lauluun, soittoon ja musiikin kuunteluun. Molemmat lapset toivoivat lisää musiikkiliikuntaa. Myös vanhemmat kokivat, että lasten toiveet ja mieltymykset otettiin musiikkikasvatuksessa huomioon. Kaikkien työntekijöiden mukaan lapset saivat esittää toivomuksia musiikkihetkiin liittyen. Sekä työntekijät että lapset kertoivat soitinten olevan vapaassa käytössä leikki-aikaan. Varhaiskasvattajan tulee mahdollistaa lapsen taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen lapsen omia havaintoja ja mieltymyksiä kunnioittaen. Varhaislapsuuden taiteellisista kokemuksista rakentuvat lapsen myöhemmät taiteelliset arvostukset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 24.) Jotta lapsille kehittyisi myönteinen suhde musiikkiin, varhaisten musiikkikokemusten on oltava myönteisiä eikä lapsen luontaista intoa musiikkiin ja muihin taiteisiin saisi tukahduttaa liian tiukalla ohjauksella. Lapsen omille taiteellisille mieltymyksille on annettava niiden ansaitsema arvo.

Tulokset osoittivat, että esiopetusryhmässä dokumentoitiin toimintaa kirjaamalla havaintoja, valokuvaamalla ja haastatteleamalla lapsia, mutta musiikkikasvatuksen dokumentointia tehtiin hyvin vähän. Tämä johtui työntekijöiden vahvasti ilmaisemasta resurssipulasta, joka liitettiin esiopetusryhmän haastavuuteen. Ryhmän kerrottiin olevan monikulttuurinen, minkä vuoksi osalla lapsista oli heikot suomen kielen taidot. Työntekijät kuvailivat myös joidenkin lasten työskentely- ja keskittymiskykyä ”minimaaliseksi”. Resurssien puute on usein syynä dokumentoinnin vähyyteen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa (vrt. Rintakorpi 2009: 87–88). Tulosten perusteella voidaan todeta, että varhaiskasvatustoiminnan dokumentointi jäi esiopetusryhmässä pääasiassa raportoivan taltioinnin tasolle (vrt. Heinimaa 2004).

Työntekijät pitivät lisäksi päiväkodin musiikkitalennusvälineistöä puutteellisena. Kaikki työntekijät kertoivat teknisten tallennusvälineiden kaipaavan päivytystä. Kaikki olivat käyttäneet tallentamiseen henkilökohtaisia puhelimiaan tai kameroitaan. Yksi työntekijöistä kertoi tehneensä dokumenttien editointityötä kotonaan. Suomalaisille päiväkodeille päivittämättömät dokumentointi- ja editointilaitteet ovat Rintakorven (2009: 88) mukaan tyypillisiä samoin kuin varhaiskasvattajien heikohkot tietotekniset taidot. Aineiston tulosten perusteella haastateltujen työntekijöiden tietotekniset valmiudet olivat kuitenkin hyvät ja puutteet ilmenivät resursseissa ja laitteistossa.

Musiikkikasvatus välittyi vanhemmille tulosten perusteella konkreettisimmin päiväkodin juhlissa. Vanhemmat kertoivat juhlissa nähtyjen esitysten monipuolisuudesta ja elämyksellisyydestä. Myös työntekijät kokivat juhlien olevan keskeinen areena päiväkodin musiikkikasvatuksen esiin tuomiselle. Toisaalta vanhempien ja työntekijöiden haastatteluiden tuloksista ilmeni myös, että esiopetusryhmässä musisoitiin usein, kun lapset tulivat aamulla päiväkotiin. Kaikki vastaajat kokivat ryhmän työntekijöiden musiikillisen osaamisen vahvaksi. Esiopetusryhmässä oli siis taitoa ohjata lapsia taiteen tekemisessä, minkä lisäksi musiikilliselle osaamiselle järjestettiin esittelytilaisuuksia (vrt. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 24).

Musiikkikasvatusvälineistöä pidettiin tulosten perusteella riittävänä ja monipuolisena (vrt. Hongisto-Åberg ym. 2001: 139; Ruokonen 2001a: 139–140). Lamosen (1998: 48) ja Ahosen (2004: 84) mukaan musiikkihetkien lauluskeskeisyys on päiväkodeille edelleen ominaista. Tuloksista ilmeni, että lauluperinne elää käytännön työssä vahvana, mutta toisaalta soittimia käytettiin musiikkikasvatuksen osana runsaasti. Esikouluryhmän musiikkikasvatuksen määrää ja ennen kaikkea laatua pidettiin korkeana, joten dokumentoinnille olisi toiminnan puolesta ollut edellytyksiä.

Tulokset osoittavat, että lapset ja vanhemmat kokivat musiikkikasvatuksen dokumentoinnin todella vähäiseksi. Toinen lapsista kertoi muistavansa yhden nauhoitustilanteen esikouluaiikana. Sekä lapset että vanhemmat toivoivat musiikkikasvatuksen dokumentointia lisää. Vanhemmat epäilivät dokumentoinnin aiheuttavan työntekijöille kuitenkin ylimääräistä työtä. Taiteellisen toiminnan dokumentointi on varhaiskasvattajien ammatillinen tehtävä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 24), jollaiseksi myös työntekijät sen tulosten perusteella kokivat. Toisaalta työntekijät sanoivat, että dokumentointi ei ole työn

prioriteetti, jos resursseja tarvitaan muuhun työhön. Työtä tulisivatkin resursoida ja priorisoida siten, että dokumentoinnille olisi mahdollisuus.

Tulosten perusteella dokumentoinnin mahdolliset hyödyt olivat merkittäviä. Vanhemmat kokivat, että dokumentointi olisi elävöittänyt kuvaa, joka heille oli päiväkodin musiikkikasvatuksesta muodostunut. Lisäksi sekä vanhemmat että työntekijät arvioivat, että dokumentit voisivat muodostua arvokkaiksi muistoiksi lapsille. Tuloksista ilmenee, että työntekijöiden näkökulmasta hyödyt olisivat hyvin moninaiset. Dokumentoinnilla voitaisiin kehittää sekä varhaiskasvatuksen suunnittelua että arviointia. Lisäksi työntekijät kokivat erityisesti kuvadokumentit tärkeäksi avuksi kommunikoinnissa maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa. Oleellisena pidettiin myös tiedon ja ideoiden välittämistä dokumenttien avulla kollegoiden kesken sekä oman työn rikastuttamista. Rintakorven (2009: 89) mukaan dokumentoinnilla voidaan saavuttaa myös yhteisöllisyyttä, joka ilman dokumentointia jäisi toteutumatta. Yksi haastatelluista työntekijöistä mainitsi, että dokumentoinnilla olisi mahdollisuus tarjota lapsille osallisuuden kokemuksia, itsetunnon vahvistusta ja me-henkeä, joka ilman dokumentteja jää saavuttamatta. Myös työntekijöiden ammattiympäryyden koettiin kasvavan onnistuneen dokumentoinnin myötä. Tulokset osoittavat, että dokumentoinnin hyödyt ovat parhaimmillaan hyvin laajat, ja ne tukevat koko päiväkotiyhteisön kommunikointia ja yhteisöllisyyttä.

8 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessia aloittaessa jo aiheen valinta on eettinen kysymys. Aihetta valitessa on selvitettävä, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi prosessiin ryhdytään. Nämä ovat eettisiä kannanottoja, jotka tulevat ilmi opinnäytetyön ilmoitetussa tarkoituksessa ja tutkimusongelman muotoilussa. Jokaisella tieteenalalla on myös omat arvolähtökohtansa, jotka ohjaavat aiheen valintaa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 129–130.) Perustelen opinnäytetyöni aihevalintaa varhaiskasvatuksen ja taidekasvatuksen laatukseskustelun sekä varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistamisen ajankohtaisuudella. Dokumentointi on vahvasti yhteydessä varhaiskasvatuksen laadun arviointiin ja kehittämiseen. Aloite dokumentointia koskevaan opinnäytetyöhön tuli Metropolia Ammattikorkeakoululta. Musiikkikasvatukseen keskittyminen oli tiukka aiheen raja, johon vaikutti myös oma vahva musiikkitaustani.

Aiheen valinnan ja tutkimussuunnitelman tekemisen jälkeen hain opinnäytetyölle tutkimusluvan Helsingin kaupungin Varhaiskasvatusvirastosta. Tutkimuslupa myönnettiin helmikuussa 2014. Tutkimusluvan myötä minulla oli mahdollisuus haastatella kolmea työntekijää, lasta ja vanhempaa, mutta lopulta kolmatta lasta ja vanhempaa ei löydetty haastateltaviksi. Vanhemmat saivat tiedon haastattelusta kirjallisena. Työntekijöitä tiedotettiin suullisesti ja opinnäytetyöstä keskusteltiin useita kertoja ennen haastattelujen toteuttamista.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka selostus opinnäytetyön toteuttamisen kaikista vaiheista. Luotettavuuden kannalta olisi oleellista kertoa esimerkiksi haastatteluolosuhteista, aineiston analysoinnissa käytettävien luokittelujen alkujuurista sekä tulkintojen perusteluista. Tulkintojen arvioinnissa lukijaa auttaa, mikäli raportissa käytetään suoria haastatteluotteita tai muita autenttisia dokumentteja aineiston keräämisestä. (Hirsjärvi 2010b: 232–233; Eskola – Suoranta 2008: 216.) Nämä luotettavuuteen vaikuttavat tekijät on huomioitu kuvaamalla opinnäytetyöprosessin etenemistä sekä haastattelutilanteita totuudenmukaisesti. Tulkintojen tueksi on käytetty runsaasti suoria otteita tarkasti litteroidusta haastatteluaineistosta.

Prosessin alkuvaiheessa tehdessäni yhteistyösopimusta opinnäytetyöstä päiväkodin kanssa suhteeni taloon ja sen työntekijöihin oli neutraali. Yhteistyön myötä päädyin myös työelämäharjoitteluun päiväkodin esiopetusryhmään. Haastattelujen toteutusvaiheessa olin siis tutustunut haastattelemiini työntekijöihin, lapseen ja heidän vanhempaisiin. Tällainen asetelma saattaa aiheuttaa haastattelutilanteisiin sekä hyötyä että haittaa. Tuttu haastattelija voi tehdä tilanteesta avoimen ja luottamuksellisen, mutta toisaalta vastaajat eivät välttämättä vastaa kysymyksiin täysin rehellisesti, vaan antavat esimerkiksi vastauksia, joita olettavat haastattelijan haluavan kuulla. Kuitenkin varsinkin lapsia haastatellessa on eduksi, että haastattelija on etukäteen tutustunut lapseen (Hirsjärvi – Hurme 2008: 130). Koen haastattelijan tuttuuden olleen tässä tapauksessa eduksi, sillä vastaajat kertoivat omista näkemysistään ja mielipiteistään varsin avoimesti. Myös lasten haastattelu oli luontevaa, ja lapset vastasivat kaikkiin heille esitettyihin kysymyksiin.

Tuloksia julkistaessa on huolehdittava vastaajien anonymiteettisuojasta. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys, sitä huolellisemmin suojauksesta on huolehdittava. (Eskola – Suoranta 2008: 57.) Koska haastatteluaiheessa olen luvannut osallistujille, että heidän henkilöllisyytensä eivät paljastu lopullisesta opinnäytetyöstä, päätin salata tutkimuskohteena olleen päiväkodin nimen. Muussa tapauksessa

vastaajien, varsinkaan esiopetusryhmän työntekijöiden, anonymiteettia ei olisi voitu taata. Kerroin vastaajien anonymiteettisuojusta jokaiselle haastattelutilanteessa. Pyysin jokaiselta haastatteluun osallistuneelta myös luvan haastattelun tallentamiseen ja kerroin hävittäväni kaiken haastatteluaineiston asianmukaisesti, kun analyysi on valmistunut. Vanhemmat antoivat luvan lastensa haastattelemiseen ja lasten haastatteluiden tallentamiseen, mutta lisäksi kerroin tallennuksesta myös lapsille haastattelutilanteen aluksi. Vastaajille myös korostettiin osallistumisen vapaaehtoisuutta.

9 Pohdinta

Laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi päiväkodeissa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota resurssien riittävyteen sekä kasvatushenkilökunnan jatkokoulutukseen. Kasvattamalla ymmärrystä laadukkaasti toteutetun musiikkikasvatuksen ja dokumentoinnin merkityksestä päivähoidossa olevien lasten, varhaiskasvattajien ja vanhempien kannalta voidaan parantaa varhaiskasvatuksen toimintatapoja ja kehittää työskentelymalleja, joiden tarkoituksena on lisätä koko varhaiskasvatuksen laatua. Musiikkikasvatuksen dokumentoinnin hyödyt ovat päteviä varmasti myös muissa taidekasvatusmuodoissa. Opinnäytetyön yhteistyöpäiväkoti voi hyödyntää opinnäytetyöstä saatuja tuloksia käytännön varhaiskasvatustyössään. Tuloksia ja tietoa voidaan soveltaa myös mihin tahansa muuhun varhaiskasvatusyksikköön, jossa työn laatua ja vastavuoroista kommunikointia työntekijöiden kesken sekä päiväkodin ja perheiden välillä halutaan kehittää. Toivon työn avaavan keskustelua myös musiikki- ja taidekasvatuksen sekä varhaiskasvattajien taidekasvatusosaamisen merkityksestä.

Opinnäytetyöstä saamieni tulosten perusteella olisi todella mielenkiintoista ryhtyä toteuttamaan toiminnallista opinnäytetyötä, jossa tavoitteena olisi päiväkodin musiikkikasvatuksen järjestelmällinen dokumentointi ja dokumenttien reflektointi niin kasvattajayhteisössä kuin myös lasten ja heidän vanhempiansa kanssa, minkä kautta voitaisiin saavuttaa merkittäviä osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja itsetuntoa vahvistavia kokemuksia koko päiväkotiyhteisössä. Olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin myös dokumentaation merkitystä monikulttuurisessa ryhmässä, jossa lapsilla ja vanhemmilla on heikot suomen kielen taidot. Dokumentit konkretisoisivat vanhemmille toimintaa, johon lapsi osallistuu päiväkotipäivän aikana. Tätä kautta voidaan pohtia, millainen

merkitys toiminnan läpinäkyvyydellä ja arvioinnille altistamisella olisi päiväkodin ja perheiden välisen luottamuksen ilmapiirin luomisessa.

Varhaiskasvatuksen musiikkikasvatusta sekä varhaiskasvatuksen dokumentointia on tutkittu Suomessa melko vähän. Tämä asetti opinnäytetyölleni haastavan lähtökohdan jo alkuvaiheessa. Lähteet ja opettajilta saamani ohjeet aiheen työstämiseen tuntuivat aluksi hyvin hajanaisilta, ja lähdeaineiston kokoaminen vaati valtavasti sinnikkyyttä. Varsinkin varhaiskasvatuksen dokumentointiin liittyen runsas englanninkielinen lähdeaineisto aiheutti omat haasteensa. Kokonaiskuvan muodostaminen opinnäytetyön aiheesta vaati pitkään työstämistä ennen tutkimushaastatteluiden toteuttamista. Myös aineiston prosessointi haastatteluiden jälkeen vaati aikaa ajatustyölle.

Päätökseni haastatella opinnäytetyöhön sekä lapsia, vanhempia että päiväkodin työntekijöitä osoittautui yllättävän työlääksi. Samalla se avasi aihetta kuitenkin kolmesta, tasavertaisen tärkeästä näkökulmasta. Koen myös, että kaikkien osapuolten haastattelemisen toi työhön valtavasti uutuusarvoa, jota halusin opinnäytetyölläni tavoitella. Aineiston määrässä korostui työntekijöiden näkökulma, sillä heitä oli haastattelussa kolme eli yksi enemmän kuin vanhempia tai lapsia. Työntekijöiden haastattelut olivat myös kestoiltaan pisimpiä ja heillä oli haastattelun teemoihin näkökulmia, joita vanhemmilla ja lapsilla ei ollut. Pidän lasten ja vanhempien haastatteluita kuitenkin yhtä arvokkaina ja informatiivisina, sillä he katsovatkin aihetta omista näkökulmistaan, joista musiikkikasvatus ja dokumentointi sekä niihin vaikuttavat seikat näyttävät erilaisilta kuin ammatillisesta näkökulmasta. Perheillä on varhaiskasvatukseen liittyvissä kysymyksissä oma kokemusasiantuntijuutensa.

Haastattelurungot muodostuivat melko laajoiksi sisältäen kysymyksiä musiikkikasvatuksen ja dokumentoinnin lisäksi myös vanhempien ja työntekijöiden välisestä päivittäisestä vuorovaikutuksesta. Tämä toi haastatteluihin laveutta, mutta samalla myös tutkimustehtävän kannalta mielenkiintoisia lisätietoja. Haastatteluiden toteutuksessa ilmeni osaltaan oma kokemattomuuteni tutkimushaastatteluiden tekijänä. Litterointivaiheessa tein huomioita monista lisäkysymyksistä, joita olisin voinut kysyä tarkentaakseni saamiani vastauksia ja saadakseni näin arvokasta lisätietoa. Toisaalta haastattelutilanteiden ja varsinkin lasten haastatteluiden venyttäminen jatkuvilla lisäkysymyksillä ei olisi välttämättä ollut tarkoituksenmukaista. Haastattelijan on siis tasapainoteltava mielenkiintoisen aineiston keräämisen ja hyvän, eettisen tutkimustavan välillä. Aineistolähtöiseen analyysiin päädyin, koska se vastasi mielestäni

tutkimustehtävän vaatimuksia. Analyysin tekeminen oli kenties koko opinnäytetyöprosessin työläimpiä vaiheita, mutta myös antoisaa ja palkitsevaa.

Aiheen haastavuuden ja hajanaisen alun vuoksi palasten kasaaminen eheäksi kokonaisuudeksi vei aikaa. Analysoidessa aineistoa lopullisesta työstä karsiutui pois paljon materiaalia, joka ei vastannut tutkimuskysymykseen tai sopinut muuten opinnäytetyön kontekstiin. Koko prosessin ajan pyrin olemaan tietoinen omista ajatuksistani ja ennakko-oletuksistani, jotka liittyivät opinnäytetyön aiheeseen. Vahva musiikkitaustani on osaltaan vaikuttanut aiheen valintaan ja rajaukseen, minkä tiedostamista pidin hyvin tärkeänä. Pyrin kuitenkin kuvaamaan päiväkodeissa annettavaa musiikkikasvatusta lähdeaineistoon pohjautuen ja yhteistyöpäiväkotini käytäntöjen kautta, en omista lähtökohdistani tai kokemuksistani käsin. Koen objektiivisuuden säilyneen opinnäytetyöprosessin aikana, mikä lisää opinnäytetyön tulosten luotettavuutta.

Yhtenä työn heikkoutena pidän sitä, että en saanut haastatteluihin tutkimusluvan mukaisesti kolmea lasta ja vanhempaa kolmen työntekijän lisäksi. Suurin osa saatekirjeen saaneista vanhemmista kieltäytyi haastattelusta, jolloin en voinut haastatella myöskään heidän lapsiaan. Yhtenä perusteluna kieltäytymisille mainittiin aiheen vaikeus ja omakohtainen kiinnostuksen tai musiikillisen osaamisen puute. Ylipäättään aiheen rajaus musiikkikasvatuksen dokumentointiin aiheutti haasteita myös yhteistyöpäiväkodin löytämisessä. Yhteistyöhön valikoitunut päiväkotini oli ainoa, josta vastattiin alustavaan yhteistyötä koskevaan tiedusteluuni. Mahdollisesti myös päiväkodeissa musiikkikasvatuksen dokumentointi koettiin vaikeaksi aiheeksi. Oletan, että yhteistyöpäiväkotini tarttui ensimmäiseen yhteydenottooni, koska musiikkikasvatuksellinen osaaminen tiedettiin päiväkodissa vahvaksi ja kokemusta myös musiikkikasvatuksen ja muun varhaiskasvatustoiminnan dokumentoinnista oli aiemmilta vuosilta. Päiväkodin, joka ei koe aihetta omakseen, voi olla vaikeaa osallistua opinnäytetyöhön.

Opinnäytetyöni aihe sopii mielestäni hyvin sosiaalialan opintojeni läpi vaikuttaneeseen sosiaalipedagogiseen viitekehykseen. Dokumentoinnilla saavutettavat hyödyt, osallisuuden ja yhteisöllisyyden sekä yksilön subjektiivisuuden, identiteetin ja minäkuvan tukeminen, ovat sosiaalipedagogiikan peruskäsitteitä. Opinnäytetyössä vastaajien omakohtaisten kokemusten kuulemisen kautta toteutuu sosiaalipedagoginen työote, joka on vaikuttanut vahvasti koko opintojeni ja myös opinnäytetyöprosessini taustalla.

Opinnäytetyöni aihe on syventänyt myös varhaiskasvatuksen pedagogista osaamistani. Dokumentointiin perehtyminen opinnäytetyön laajuudella on avannut itselleni mahdollisuuden kokonaisvaltaisen ja erittäin käyttökelpoisen työmenetelmän käyttöön myös tulevaisuudessa työelämässä lastentarhanopettajana.

Lähteet

Ahonen, Kari 2002. Kuinka esikouluikäiset valloittavat sävelvaruutta? Teoksessa Niikko, Anneli (toim.): Esiopetusta linnan liepeillä. Joensuun yliopisto: Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. 49–63.

Ahonen, Kari 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Helsinki: Finn Lectura.

Alasuutari, Maarit 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 145–162.

Dahlberg, Gunilla – Moss, Peter – Pence, Alan 2013. Beyond Quality in Early Childhood Education and Care. Languages of Evaluation. London: Routledge.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Halme, Titta 2008. Fyysimotorinen suorituskyky ja sitä selittävät tekijät 3–8-vuotiailla lapsilla. Jyväskylän yliopisto: LIKES-tutkimuskeskus.

Heinimaa, Elisse 2004. Mitä näillä kaikilla dokumenteilla tehdään? Verkkodokumentti. <<http://www.reggioemilia.fi/artikkelit/dokumentointi.htm>>. Luettu 16.9.2013.

Heinimaa, Elisse 2011. Reggio Emilian kunnalliset päiväkodit – pedagoginen suunnannäyttjä maailmalla. Teoksessa Paalasmaa, Jarno (toim.): Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. Jyväskylä: PS-kustannus. 277–282.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka 2010a. Haastattelu. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula (toim.): Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi. 204–212.

Hirsjärvi, Sirkka 2010b. Tutkimuksen reliaabelius ja validius. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula (toim.): Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi. 231–233.

Hongisto-Åberg, Marja – Lindeberg-Piironen, Anne – Mäkinen, Leena 2001. Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip hoi, musisoi! Käsikirja. Neljäs painos. Helsinki: Warner/Chappell Music Finland.

Karlsson, Liisa 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokljuschkin, Mikael 1997. Esiopetusta liikunnan keinoin. Helsinki: Kirjayhtymä.

Lamponen, Esa 1998. Hurjat pojat ja villit tytöt – Näkemyksiä päiväkotien ja musiikkileikkikoulujen musiikkikasvatukseen. Teoksessa Ranta-Meyer, Tuire – Kaikkonen, Markku (toim.): Lahjakkuus lentoon. Helsinki: Sibelius-Akatemian koulutuskeskus. 45–52.

Linnankivi, Marja – Tenkku, Liisa – Urho, Ellen 1994. Musiikin didaktiikka. Toinen painos. Helsinki: WSOY.

Ojanen, Tuija – Ritmala, Marjo – Sivén, Tuula – Vihunen, Riitta – Vilén, Marika 2013. Lapsen aika. 12.–15. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetusministeriö 2004. Esiopetuksen tila Suomessa. Verkkodokumentti. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_186_opm32.pdf?lang=fi>. Luettu 14.11.2013.

Piironen-Malmi, Ulla – Strömberg, Seija 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Tammi.

Rinaldi, Carlina 1998. Projected Curriculum Constructed Through Documentation – Progettazione. Teoksessa Edwards, Carolyn – Gandini, Lella – Forman, George (toim.): The Hundred Languages of Children. Westport: Ablex Publishing Corporation. 113–125.

Rintakorpi, Kati 2009. Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä. Teoksessa Ruokonen, Inkeri – Rusanen, Sinikka – Välimäki, Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 84–89.

Ruokonen, Inkeri 2001a. Äänimaisemia ja ilmaisun iloa musiikin kielellä. Teoksessa Karppinen, Seija – Puurula, Arja – Ruokonen, Inkeri: Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn lectura. 120–143.

Ruokonen, Inkeri 2001b. Musiikin ja äänen maailma. Teoksessa Högström, Barbro – Saloranta, Outi (toim.): Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Opetushallitus. 141–144.

Ruokonen, Inkeri 2006. Taide lapsen elämänilmauksena. Teoksessa Tarkkonen, Tuula – Sassi, Pirkko (toim.): Lapsi ja taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura. 11–19.

Ruokonen, Inkeri 2009. Musiikillista oppimisympäristöä luomaan. Teoksessa Ruokonen, Inkeri – Rusanen, Sinikka – Välimäki Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 22–29.

Säkkinen, Salla – Kuoppala, Tuula 2012. Lasten päivähoito 2011. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102985/Tr30_12.pdf?sequence=4>. Luettu 4.11.2013.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valtioneuvoston asetus lasten päivähoidosta 239/1973. Annettu Helsingissä 16.3.1973.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. STAKES.

Wallin, Karin 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Heinimaa, Elisse (suom.). Helsinki: LK-kirjat.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Suomen Unicef. Verkkodokumentti.
<http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf>. Luettu 3.1.2014.

Hyvät vanhemmat!

Opiskelen sosionomiksi Metropolia Ammattikorkeakoulussa ja teen päättöharjoitteluni ohella opinnäytetyötäni päiväkotia . Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää lasten, vanhempien sekä päiväkodin henkilökunnan kokemuksia musiikkikasvatuksesta ja sen dokumentoinnista päiväkodissa.

Kerään tietoa haastattelemalla esikouluryhmän lapsia ja lasten vanhempia sekä kasvatushenkilökuntaa. Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastattelu kestää noin 30 minuuttia ja se toteutetaan yksilöhaastatteluna. Kaikki haastattelussa annetut tiedot ovat luottamuksellisia eikä niitä luovuteta haastattelijalta eteenpäin. Haastatteluun osallistuvien lasten ja vanhempien nimet tai muut henkilötiedot eivät tule ilmi opinnäytetyön raportoinnissa. Haastatteluaineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Haastattelut toteutetaan päiväkotia viikoilla 13–14. Voitte antaa suostumuksenne haastatteluun täyttämällä ja palauttamalla oheisen haastatteluluvan lapsenne ryhmän työntekijöille. Olen teihin yhteydessä sopivan haastatteluajan sopimiseksi.

Vastaan mielelläni kaikkiin haastattelua ja opinnäytetyötä koskeviin kysymyksiinne.

Kiitos ajastanne!

Ystävällisin terveisin

Tiina Saikko

tiina.saikko@metropolia.fi
puh.

Haastattelulupa

Osallistun Tiina Saikon opinnäytetyötä varten tehtävään haastatteluun koskien päiväkodin musiikkikasvatusta ja dokumentointia.

Nimi: _____

Puhelinnumero: _____

Lastani saa haastatella opinnäytetyötä varten.

Lapsen nimi: _____

Päiväys ja allekirjoitus

Taustakysymykset vanhemmille.

1. Minkäkäinen lapsesi on?
2. Kuinka monta vuotta lapsesi on ollut päiväkodissa?
3. Kuinka kauan lapsesi on ollut tässä ryhmässä / samojen kasvattajien ohjauksessa?

Päiväkodin kasvattajien ja vanhempien yleinen viestintä päivään ja sisältöihin liittyen

4. Kuinka säännöllisesti saat tietoa lapsen päiväkotipäivän sisällöstä?
 - a. Saatto tietoa riittävästi / liikaa / liian vähän?
 - b. Millaista tietoa? Koskeeko toiminnan sisältöä / lapsen käytöstä / lapsen sosiaalisia suhteita, esim. kenen kanssa on leikkinyt?
 - c. Onko tiedottaminen raportoivaa vai vuorovaikutteista?
 - d. Mihin tiedot perustuvat? Kasvattajan tekemiin havaintoihin / kuviin / kirjallisiin dokumentteihin / muuhun, mihin?
5. Millaisia asioita lapsesi kertoo päiväkotipäivästään?
6. Millaisilla keinoilla kasvattajat tiedottavat lapsesi päivähoidon sisällöstä ennakoon? Eli millaista toimintaa on suunniteltu?

Viestintä päiväkodin musiikkikasvatukseen liittyen

7. Ennakkotietojen perusteella, miten usein arvioisit päiväkodissa olevan musiikillista toimintaa?
8. Miten usein kasvattajat mainitsevat lapsen päivästä kertoessaan musiikin?
 - a. Jos mainitsevat, millaisia asioita he siitä kertovat?
9. Mitä arvioit / oletat päiväkodin musiikkikasvatuksen sisältävän?
10. Kerrooko lapsi itse musiikkituokioista?
 - a. Millaisia asioita?
11. Suhteessa muihin sisältöihin, arvioitko musiikin olevan merkityksellisessä vai kapeassa roolissa päivähoidon / esiopetuksen sisällöissä?

Musiikkikasvatuksen dokumentointi

12. Miten musiikkikasvatus näkyy vanhemmille konkreettisesti? Kuvina / äänitallenteina / videotallenteina / muuten, miten?
13. Jos dokumentteja on, mitä ne ilmentävät? Soittoa, laulua, kuuntelua, musiikkiliikuntaa?
14. Sisältääkö lapsen kasvunkansio dokumentteja päiväkodin musiikkikasvatuksesta tai lapsen musiikillisesta kehityksestä? Millaisia?
15. Onko dokumentteja mielestäsi riittävästi / liikaa / liian vähän? Mitä dokumentoinnin lajeja käytetään eniten? Mitä dokumentoinnin lajeja toivoisit käytettävän?
16. Tuleeko musiikkikasvatus esiin kasvatuskeskusteluissa (vasu/leops)?

17. Käydäänkö mahdollisia dokumentteja läpi kasvattajien kanssa? Entä katsotteko niitä yhdessä lapsen kanssa päiväkodissa tai kotona?
18. Mikä on pääasiallinen kanava saada tietoa päiväkodin musiikkikasvatuksesta?
19. Kuinka tärkeäksi koet päiväkodin musiikkikasvatuksen lapsellesi? Entä muut taideaineet?
20. Onko vielä jotain, mitä haluaisit kertoa

Päiväkodin toiminnan sisältö yleisesti (lapset)

1. Mitä päiväkodissa / eskarissa tehdään?
2. Saatko itse päättää, mitä teet päiväkodissa?
 - a. Mitä teet silloin, kun saat päättää itse?

Musiikilliset työtavat

3. Onko päiväkodissa usein musiikkia? Kuinka usein?
4. Onko musiikkia sopivasti? Pitäisikö sitä olla enemmän tai vähemmän?

Soittaminen

5. Mitä soittimia päiväkodissa on?
6. Saavatko lapset soittaa soittimia päiväkodissa?
 - a. Saatko itse päättää mitä soitinta soitat ja milloin?
 - b. Kuka päättää mitä soitinta soitetaan?
7. Kuinka usein soittimia saa soittaa?
8. Soittavatko aikuiset?
9. Soitatko kavereiden kanssa?

Laulaminen

10. Kuinka usein päiväkodissa lauletaan?
11. Kuka päättää mitä lauluja lauletaan?
12. Saatko itse / saavatko lapset ehdottaa lauluja?
13. Laulavatko aikuiset lasten kanssa?

Kuuntelu

14. Kuunnellaanko päiväkodissa musiikkia? Kuinka usein?
15. Kuka päättää mitä musiikkia kuunnellaan?
16. Saatko itse päättää / ehdottaa mitä kuunnellaan?
17. Kuuntelevatko aikuiset musiikkia lasten kanssa?

Liike, tanssi

18. Onko päiväkodissa musiikkiliikuntaa (esim. tanssia)? Kuinka usein?
19. Missä päiväkodin tilassa tanssitaan / liikutaan?
20. Kuka päättää mitä tansseja tanssitaan? Kuka valitsee musiikin?

Dokumentointi

21. Onko päiväkodissa dokumentoitu (nauhoitettu, videokuvattu tai valokuvattu) musiikkihetkiä?
 - a. Onko tallennettu laulua, soittoa vai musiikkiliikuntaa? Esityksiä?
22. Haluaisitko, että musiikkihetkiä tallennettaisiin?
23. Onko tallenteita katsottu / kuunneltu yhdessä päiväkodin aikuisten kanssa? Oletko saanut tallenteita kotiin tai omaan kansioon?

Taustakysymykset työntekijöille

1. Kuinka kauan olet toiminut varhaiskasvattajana?
 - a. Kuinka kauan tässä talossa?
2. Mikä koulutuksesi on?

Vuorovaikutus vanhempien kanssa

1. Millaisia asioita päiväkotipäivästä kerrotaan päivittäin vanhemmille?
2. Onko päivittäin riittävästi aikaa keskustella vanhempien kanssa lapsen päivän kulusta?
 - a. Jos ei, johtuuko se vanhempien vai työntekijöiden kiireestä?

Yleistä varhaiskasvatuksen dokumentoinnista

3. Kuinka paljon päiväkodin toimintaa dokumentoidaan ylipäätään?
 - a. Millä keinoilla? Havainnointi, kirjaaminen / valokuva / äänitallenteet / videokuva
4. Mitä toimintaa dokumentoidaan eniten? Millaisissa tilanteissa dokumentointia käytetään?
5. Koskeeko dokumentointi ja tallennus valmiita töitä ja lopputulosta vai työskentelyprosessia?
6. Mihin tarkoitukseen dokumentit tulevat / mihin niitä käytetään?
7. Koetko dokumentoinnin olevan raportoivaa vai vuorovaikutteista? Hyödynnetäänkö dokumentteja tiedon välityksessä ja kommunikaatiossa
 - a. työntekijöiden kesken?
 - b. vanhempien kanssa?
8. Katsotaanko dokumentteja lapsen kanssa? Onko lapsella mahdollisuus kertoa omia näkemyksiään toiminnasta / dokumenteista, kirjataanko niitä ylös?
9. Kuinka säännöllistä dokumentointi on?
10. Mikä arvo toiminnan ja työn dokumentoinnilla on?
11. Onko dokumentointi ja sen määrä muuttunut aiemmasta, mikä muutoksen aiheuttaa?

Välineet

12. Millä välineillä dokumentointi toteutetaan?
13. Millaisia dokumentointiin tarvittavia välineitä päiväkodissa on? Kuinka monen työntekijän / ryhmän yhteiskäytössä välineet ovat?
14. Mitä omia dokumentointi- ja tallennusvälineitä (kotoa) pitää tuoda itse, jos niitä haluaa käyttää?

Esteet

15. Jos dokumentointia ei tapahdu, miksi? Mitkä ovat esteet dokumentoinnille?

Musiikkikasvatus

16. Miten perheitä tiedotetaan tulevasta, suunnitellusta toiminnasta?
 - a. Miten usein suunnitelmissa mainitaan musiikki?
17. Kuinka usein päiväkodissa toteutetaan musiikkikasvatusta?
18. Mitä musiikkikasvatus sisältää, mitä musiikkikasvatukseen kuuluu?

19. Korostuuko musiikkikasvatus toiminnan sisällöissä, onko tasavertainen muiden sisältöjen ja orientaatioiden kanssa vai onko kapeassa roolissa?
20. Miten / missä tilanteissa päiväkodin musiikkikasvatus välittyy vanhemmille?

Musiikkikasvatuksen dokumentointi

21. Dokumentoidaanko musiikkikasvatusta, millainen rooli dokumenteilla on tiedon välityksessä vanhempien suuntaan?
22. Mitä dokumentoinnin keinoja käytetään?
23. Jos dokumentteja on, mitä ne ilmentävät? Soittoa/laulua/kuuntelua/musiikkiliikuntaa?
24. Mitä hyötyjä musiikkikasvatuksen dokumentoinnilla voidaan saavuttaa?
25. Jos musiikkikasvatusta ei dokumentoida, miksi ei?
26. Onko dokumentointi päiväkodin kasvatushenkilöstön tehtävä vai ns. ylimääräistä työtä?
27. Onko vielä jotain, mitä haluaisit kertoa?